

BAB 111

BAB III

INSTITUSI PENDIDIKAN ISLAM DI NEGERI KELANTAN

Pendidikan Islam peringkat awal di negeri Kelantan diselenggarakan oleh pihak istana untuk anak-anak raja dan anak-anak pembesar. kemudian diadakan di surau-surau dan mesjid untuk orang awam. Adalah dipercayai institusi pendidikan pondok mulai muncul di awal abad ke 19 Masehi. Tetapi bermula tahun 1945 institusi pengajian ini mula mengalami kemerosotan. Pada masa itu sekolah-sekolah rakyat yang menggunakan bahasa Arab sebagai bahasa pengantar mulai muncul seiringan dengan perkembangan sekolah Melayu dan sekolah agama kerajaan.

Di sini penulis akan membincangkan institusi-institusi pendidikan Islam di negeri Kelantan dengan mengemukakan contoh-contoh institusi tersebut seperti institusi pondok dengan mengambil sampling Pondok Pasir Tumbuh di Kota Bharu, Pondok Sungai Durian di Kuala Krai dan Pondok Telong Bachok. Manakala institusi masjid ialah Masjid Muhammadi di Kota Bharu dan institusi pendidikan bentuk sekolah ialah Ma'ahad Muhammadi Lelaki juga terletak di Kota Bharu manakala institusi pengajian tinggi ialah Pusat Pengajian Tinggi Islam Nilam Puri.

A. Pondok

Pondok merupakan institusi pendidikan yang berperanan dan berpengaruh dalam masyarakat Melayu yang beragama Islam pada masa lalu. Negeri Kelantan sebelum perang dunia ke dua termasyhur kerana sekolah pondoknya sampai ke merata tempat di gugusan kepulauan Melayu ini.

Dalam kajian ini penulis memilih tiga buah institusi pendidikan pondok yang berada di negeri Kelantan iaitu:

1. Pondok Pasir Tumbuh terletak di jajahan Kota Bharu.
2. Pondok Sungai Durian terletak di jajahan Kuala Krai.
3. Pusat pengajian ~~pondok~~ Telong terletak di jajahan Bachok.

1. Pondok Pasir Tumbuh

Pondok Pasir Tumbuh atau dikenali sebagai 'Al-Madrasah Al-Diniyyah al-Bakriyyah Terusan Limbat' atau ianya lebih dikenali dengan nama Pondok Pasir Tumbuh. Ia di tubuhkan pada tahun 1374 Hijrah bersamaan tahun 1954 Masehi oleh dua bersaudara iaitu Tuan Guru Haji Abdul Aziz Bin Abu Bakar dan Tuan Guru Haji Mustaffa Bin Abu Bakar yang kedua-duanya sudah meninggal dunia.

Di peringkat awal penubuhannya, bilangan pelajar (lelaki) hanyalah lima puluh orang sahaja. Ketika itu mereka mengikuti pengajian yang dijalankan di sebuah madrasah kayu yang berukuran 1200 kaki persegi atau 30 X 40 kaki.¹

Pondok ini terletak lebih kurang 10 Kilometer dari bandar Kota Bharu dan 1.5 Kilometer daripada jalan utama ke Pasir Puteh. Pondok ini juga terletak di tempat yang strategik kerana berhampiran dengan kawasan perumahan, hospital dan istana.

Matlamat Penubuhan pondok ini ialah:

- a) Untuk menjadikan Pondok sebagai pusat pengajian Islam secara teori dan praktikal.
- b) Mencari keredhaan Allah S.W.T. dan menghapuskan kerosakan akhlak
- c) Melahirkan generasi berilmu, beramal, beriman dan bertaqwa
- d) Melahirkan pelajar yang mahir serta mendalami dan memahami tuntutan Islam sebagai satu cara hidup.

1. Dokumen, *Al-Madrasah al-Diniyyah al-Bakriyyah Penubuhan, Sukatan Pelajaran Perkembangan dan Undang-Undang*, Lajnah Perhubungan Penerangan dan Kesihatan al-Madrasah al-Diniyyah al-Bakriyyah hlm. 1.

Sumber kewangan bagi menyelenggara Pondok ini datangnyanya daripada sumbangan orang ramai samada dalam bentuk zakat dan yuran pendaftaran pelajar. Para pendidik di sini tidak mendapat sebarang bayaran berupa gaji sebaliknya mereka menampung keperluan hidup sehari-hari dengan usaha sendiri. Ini bermakna, mereka memberikan khidmat secara sukarela. Pihak pentadbir Pondok amat mengutamakan sikap dan amalan berjimat cermat dalam sebarang urusan yang melibatkan hal ehwal Pondok.²

Lembaga Pengurusan Pondok terdiri daripada Jemaah Penguasa, Setiausaha Agong, Timbalan Setiausaha Agong, Bendahari Agong dan Jurukira. Manakala Lembaga Pentadbiran Pondok pula terdiri daripada Pengerusi, Setiausaha, bendahari dan Penasihat Tatatertib.

Pentadbiran pondok ini membahagikan pengurusan kepada lujnah-lujnah tertentu iaitu:

- a) Lujnah Undang-Undang Keselamatan dan Akhlak.
- b) Lujnah Pelajaran, Pendidikan dan Ibadah
- c) Lujnah Ekonomi, Perancangan dan Pembangunan
- d) Lujnah Perhubungan, Penerangan dan Kesihatan.³

2. Temubual dengan Haji Abu Bakar Bin Haji Othman, Timbalan Penguasa Jamaah Tadbir Pondok pada 3hb. Februari, 1995.

3. Dokumen Penubuhan, Sukatan Pelajaran, Pembangunan dan Undang-undang al-Madrasah, al Diniyyah al- Bakriyyah hlm 1.

Semua pelajar yang hendak masuk belajar di Pondok ini hendaklah mendaftarkan nama, nombor kad pengenalan, alamat kawasan dan nombor pondok di Bahagian Pendaftaran Pondok serta menjelaskan wang pendaftaran belajar.

Pelajar-pelajar tidak dibenarkan pulang ke kampung kecuali pada petang Khamis dan hadir semula ke Madrasah pada hari Jumaat selewat-lewatnya pukul 6 petang serta mendapat keizinan daripada Penguasa Madrasah atau penasihat dan Pengarah Lujnah Perhubungan.

Pentadbiran pondok telah menentukan adalah seperti berikut iaitu Cuti ialah Penggal pertama 8-10 Zulhijjah, Penggal kedua 15-30 Rabiulawwal dan Penggal ketiga 15 Sya'ban-15 Syawwal. Jika berlaku kelewatan kembali ke Madrasah, pelajar dikehendaki memberikan sebab-sebabnya kepada petugas di Pos Pengawal. Penuntut-penuntut tidak dibenarkan menghadiri rapat umum, forum dan ceramah bersifat politik atau selainnya di luar kawasan Madrasah melainkan setelah diizinkan oleh Penguasa Madrasah. Penuntut-penuntut juga tidak dibenarkan menerima jemputan kerja atau majlis orang ramai di luar kawasan Madrasah melainkan setelah mendapat kebenaran daripada pihak penguasa Madrasah.⁴

4. Ibid, hlm. 42-43.

pihak pengurusan pondok menekankan aspek-aspek tertentu dalam membentuk syakhsiah Pelajar, iaitu pelajar-pelajar tidak dibenarkan berseluar kecuali dalam perjalanan ke luar negeri Kelantan. Semasa bertugas di dalam kawasan Madrasah para pelajar hendaklah memakai kopiah yang berwarna putih, Para pelajar juga digalakkan berjubah, memakai baju melayu, memakai kemeja tangan panjang yang berwarna putih sewaktu menghadiri kuliah, menghadiri perhimpunan agung Madrasah atau menziarahi jiran yang berdekatan. Pelajar-pelajar tidak dibenarkan menyimpan rambut lebih daripada satu inci.⁵

Pelajar-pelajar juga tidak dibenarkan menggunakan Radio dan kamera kecuali pada petang khamis dan hari Jummat. Para pelajar tidak dibenarkan menziarahi atau bertandang ke pondok pelajar-pelajar lain lebih dari lima belas minit. Selain dari itu Para pelajar tidak dibenarkan menunggang basikal atau motosikal tanpa urusan. Pelajar-pelajar hendaklah menghadiri sembahyang berjemaah pada setiap waktu kecauli keuzuran yang diharuskan.

Pelajar-pelajar mestilah menghadiri majlis membaca Yasin di masjid atau di Madrasah pada setiap malam Jumaat

5. *Ibid*, hlm. 44-45

dan Selasa kecuali jika terhalang oleh keuzuran yang diharuskan. Setiap pelajar baru mestilah menghadiri muzakarah di Madrasah Tuan Guru Haji Abdul Aziz (Madrasah Hilir;) pada setiap malam dari jam 9.30 hingga 10.30 malam kecuali pada malam Jumaat. Mereka juga wajib menghadiri kelas menghafaz di Jamiyyah di hadapan tuan guru pada tiap-tiap pagi selepas sembahyang Subuh kecuali pada pagi Jumaat.⁶

Jika berlaku kes kecurian dan sabit kesalahan Hendaklah dikembalikan barang-barang yang dicuri dan pelajar yang mencuri dihalau keluar daripada Madrasah. Orang yang terbabit hendaklah diserahkan kepada pihak pengadilan jika enggan mematuhi perintah di atas. Jika berlaku perkelahian atau pergaduhan orang yang terbabit hendaklah dibawa kepada Penguasa (Tuan Guru) atau jika tidak dapat diselesaikan hendaklah dihantar orang yang terbabit kepada penasihat keselamatan.⁷

Sistem Pondok merupakan pusat pengajian Islam yang menanam semangat Islam serta menyemai benih kerohanian ke dalam jiwa setiap individu untuk membentuk insan mukmin yang kamil.

6. *Ibid*, hlm. 45-46

7. *Ibid*, hlm. 47-48

Ianya adalah satu sistem warisan para ulama' yang dipimpin oleh tuan-tuan guru tanpa mengharap orang lain dan sebaliknya mereka hanya bergantung semata-mata kepada Allah S.W.T. tanpa merebut pangkat di dunia yang sementara ini.

Tujuan mereka mengajar hanyalah semata-mata untuk mendapat keredhaan Allah S.W.T. menghapuskan kerosakan akhlak dan kejahilan umat Islam serta memelihara agama Islam. Sistem ini juga bermatlamat untuk melahirkan pelajar-pelajar sebagai pewaris ilmu dan amalan menjadikan pondok sebagai tempat untuk mempelajari pelbagai cabang ilmu agama. Kitab-kitab yang digunakan dalam pengajian ialah kitab tua yang dikarang oleh ulama' dalam aliran mazhab Syafei dan yang lain-lainnya yang berpegang kepada Ahlus Sunnah Wal Jamaah.⁸

Sistem ini mewajibkan amalan (Amali) dan mematuhi undang-undang serta disiplin dengan tujuan membentuk peribadi yang mulia dari segi pakaian, tuturkata dan tingkahlaku dan seterusnya meningkatkan darjah ketakwaan kepada Allah S.W.T.

8. *Ibid*, hlm 5-6

Di antara tujuan Dikekalkan Sistem Ini ialah:

- a) Untuk menjadikan pondok sebagai pusat pengajian Islam secara teori dan praktikal.
- b) Mencari keredhaan Allah S.W.T. dan menghapuskan kerosakan akhlak.
- c) Melahirkan generasi berilmu, beramal, beriman dan bertaqwa.
- d) Melahirkan pelajar yang mahir serta mendalami dan memahami tuntutan Islam sebagai satu cara hidup.

Sistem 3M juga dijalankan supaya pelajar dapat mencintai pelajaran. Sukatan pelajaran di Madrasah ini terbahagi dua iaitu Pengajian Umumi dan Pengajian Nizami. Semua pelajaran dalam tahun satu diwajibkan menghafal kalimah-kalimah Arab berserta maknanya dan termasuk juga Matan al-Ajrumiah, I'rab al-Ajrumiyyah dan Matan Sarfiyyah.

a. Matapelajaran Umumi adalah sebagai berikut:

Dalam Tahun Satu pelajar-pelajar diwajibkan mengambil matapelajaran Nahu, Saraf, Tauhid, Fekah, Al-Lughah dan Akhlak manakala penuntut tahun kedua akan mengambil matapelajaran Nahu, Saraf, Tauhid, Fekah, Tafsir Hadith, Akhlak dan Lughah.⁹

9. *Ibid*, hlm. 6-7.

Bagi penuntut tahun ketiga mereka akan mengambil matapelajaran Nahu, Saraf, Tauhid, Fekah, Tafsir, Hadith, Tarikh, Lughah dan Tasawuf. Penuntut tahun empat mengambil matapelajaran Nahu, Saraf, Tauhid, Fekah, Tafsir, Hadith, Tarikh, Tasawuf, Usul Fiqh dan Usul Tafsir. Begitu juga penuntut tahun kelima mereka diwajibkan mengambil matapelajaran Nahu, Saraf, Fekah, Tauhid, Tafsir, Hadith, Tasawuf, Usul Fiqh, Usul Tafsir dan Tarikh.¹⁰

Pelajar-pelajar tahun enam dan seterusnya diberi kebebasan memilih matapelajaran yang mereka minat dan juga masa belajar.

b) Matapelajaran Bahagian Nizami

Bagi pelajar-pelajar yang belum mahir dan tidak pernah belajar secara menadah 'Halaqat' kitab-kitab di pondok lain, mereka terpaksa diberi layanan yang serius dan perhatian yang secukupnya. Pelajar-pelajar ini diwajibkan memasuki kelas-kelas yang disediakan bermula pada pukul 12.30 hingga 4.15 petang kecuali hari Selasa, Khamis dan Jumaat.

Untuk menentukan kelas-kelas bagi pelajar-pelajar baru, pihak Lujnah Pelajaran dan Pendidikan membuat ujian lisan dan bertulis supaya dapat menilai sejauh mana

10. *Ibid*, hlm. 7-8

kemajuan dan kefahaman pelajar-pelajar itu. Pihak Lujnah inilah yang akan menentukan kelas-kelas yang sesuai untuknya.¹¹

Kelas-kelas yang disediakan adalah seperti berikut:-

- a) Pemulihan iaitu bagi pelajar-pelajar yang tidak tahu membaca dan menulis jawi.
- b) Peralihan bagi pelajar-pelajar yang boleh membaca dan menulis jawi.
- c) Tingkatan Satu
- d) Tingkatan Dua
- e) Tingkatan Tiga
- f) Tingkatan Empat

Bagi Kelas Pemulihan pelajar-pelajar diberi penekanan dalam aspek membaca dan menulis jawi serta diwajibkan mengambil matapelajaran Bahasa Arab dan Akhlaq.

Bagi pelajar Kelas Peralihan pelajaran yang wajib diikuti ialah Nahu, Saraf, Tauhid, Lughah, Tarikh, al-Qur'an, Tajwid, dan Fekah. Pelajar dalam tingkatan satu akan mengambil matapelajaran Nahu, Saraf, Fekah, Tauhid, Hadith, Tafsir Al-Qur'an, Tajwid serta Tarikh.

11. *Ibid*, hlm 8-9

Manakala pelajar Tingkatan Dua juga akan mengambil matapelajaran seperti Nahu, Saraf, Fekah, Tauhid, Hadith Tafsir dan Tarikh.¹²

Begitu juga pelajar-pelajar Tingkatan Tiga mengambil matapelajaran sebagaimana matapelajaran yang diwajibkan di dalam tingkatan dua tetapi tahapnya lebih tinggi.

Bagi pelajar di Tingkatan Empat mereka diwajibkan mengambil matapelajaran Usul Fiqh dan Usul Tafsir selain daripada matapelajaran yang telah dinyatakan di atas. Bilangan pelajar di pondok ini lebih kurang 1300 orang yang berdaftar iaitu pelajar lelaki seramai 1000 orang dan perempuan seramai 300 orang. Mereka kebanyakannya datang dari negeri-negeri di Malaysia Barat (Semenanjung Malaysia) dan ada juga pelajar-pelajar yang datang dari Sabah, Sarawak, Thailand, Brunei, Kemboja dan Indonesia.¹³

Pelajar-pelajar yang lulus dari pondok ini ada yang balik ke tempat asal masing-masing dan menyebarkan ilmu Islam di sana dan ada yang menyambung pelajaran di India, Mesir dan negara-negara Islam di Timur Tengah.

12. *Ibid*, hlm. 9-10

13. *Ibid*, hlm. 10-11

Di antara bekas pelajar pondok ini ialah Ustaz Taib Azamuddin, Haji Abdul Latif dan Haji Awang bin Haji Abdullah. Ustaz Taib Azamuddin bertugas sebagai Imam Besar Masjid Negara pada waktu ini. Beliau menuntut di pondok ini hampir lapan tahun. Haji Abdul Latif pula telah membuka pondok di Kroh, Perak dan Haji Awang Bin Haji Abdullah telah membuka Taman Islam di Kemaman, Terengganu.¹⁴

Pihak pengurusan pondok mengadakan kelas-kelas agama kepada masyarakat luar dan juga berfungsi sebagai benteng pertahanan agama kepada masyarakat setempat. Pihak Pondok juga mengharapkan agar masyarakat dapat memberi kerjasama dalam menjayakan perkembangan ilmu dan kesinambungan institusi pondok.¹⁵

2. Pondok Sungai Durian

Pondok Sungai Durian atau Madrasah Muhammadiyah telah ditubuhkan pada 4hb. Jun, 1958 Masehi bersamaan dengan 10 Safar 1378 Hijrah oleh Tuan Guru Haji Abdul Rahman Bin Haji Sulaiman. Nama madrasah ini diambil sempena dengan nama anak sulong beliau iaitu Muhammad Amin.¹⁶

14. Temubual dengan Haji Muhammad Suhaimi Bin Haji Ismail, Tenaga pengajar Pondok, pada 3hb Februari, 1995.

15. Temubual dengan Abu Bakar Bin Haji Othman pada 3hb Februari, 1995.

16. Temubual dengan Ustaz Haji Ahmad Shukri bin Haji Abdul Rahman, Mudir (Pengetua) Madrasah Muhammadiyah Pondok Sungai Durian Pada 8hb. April, 1995.

Keluasan tanah untuk kawasan Pondok lebih kurang 12 ekar. Kebanyakan tanah adalah hasil dari wakaf orang ramai serta harta Tuan Guru pengasas sendiri. Pondok Sungai Durian ini terletak dalam Jajahan Kuala Krai dan jarak dengan bandar Kota Bharu lebih kurang 65 Kilometer.¹⁷

Tujuan penubuhannya ialah:

- a) Untuk pembangunan rohani
- b) Untuk melahirkan insan soleh sebagai individu dalam masyarakat.
- c) Untuk membangunkan individu sebagai intelektual muslim yang kamil.
- d) Untuk menyediakan kehidupan yang baik di dunia dan di akhirat.¹⁸

Madrasah Muhammadiyah merupakan sebuah institusi pengajian Islam secara pesendirian yang berdaftar di bawah MAIK. Pentadbirannya telah bertukar tangan sepenuhnya kepada keluarga Haji Abdul Rahman setelah kematian beliau pada tahun 1988. Sistem pendidikan yang

17. Temubual dengan Haji Ahmad Shukri bin Haji Abdul Rahman pada 8hb. April, 1995.

18. Roselina Binti Muhammad, *Pondok Dan Masa Depan*, Latihan Ilmiah, Pusat Pengajian Sain Malaysia, Cawangan Kelantan, Kelantan, 1994, hlm. 16.

diamalkan di Pondok ini ialah menggunakan sistem integrasi antara silibus persekolahan Yayasan Islam Kelantan (YIK) dan pengajian pondok tradisional.

Ahli Jawatankuasa yang dibentuk untuk melincinkan kerja-kerja pentadbiran di sini adalah terdiri daripada Penasihat, Pengerusi Pondok, Mudir dan Bahagian Pentadbiran dan Persekolahan. Pada asalnya, semua pengurusan Pondok adalah di bawah pengelolaan pengasasnya Tuan Guru Haji Abdul Rahman bin Sulaiman tetapi setelah kematiannya maka dibentuk Jawatankuasa Pengurusan Pondok.

Tenaga pengajar di pondok ini terdiri daripada lebih kurang 31 orang guru yang berkelulusan daripada peringkat universiti, maktab perguruan dan sijil-sijil Agama Sebahagian besar daripada mereka adalah lulusan dari pondok ini. Di peringkat Sijil Aliah Madrasah Muhammadiyah, elaun guru-guru adalah dibiayai oleh Pondok sendiri, manakala latihan perguruan dikelolakan oleh Yayasan Islam Kelantan (YIK).¹⁹

Sumber kewangan pondok ini diperolehi daripada pelbagai saluran seperti sumbangan daripada keluarga

19. Temubual dengan ustaz Ahmad Shukri bin Haji Abdul Rahman pada 8hb. April, 1995

al-marhum sendiri, Yuran Pendaftaran sebanyak RM.40.00, yuran bulanan sebanyak RM 12.00 termasuk bayaran elektrik dan air, kedai sekolah dan kantin, sumbangan orang ramai, derma tetap daripada ibubapa dan masyarakat sekitar, zakat serta tabung masjid.²⁰

Madrasah Muhammadiyah hingga kini mempunyai seramai 470 orang pelajar sekolah sepenuh masa iaitu lebih kurang 400 orang pelajar lelaki dan 70 orang pelajar perempuan. Kebanyakan pelajar datang dari seluruh pelusuk negara dan juga dari negara jiran terutamanya Thailand dan Singapura. Madrasah ini mengamalkan sistem sekolah berasrama.

Syarat kemasukan ke madrasah buat masa ini belum ditulis secara rasmi. Untuk membolehkan mereka belajar secara lebih berkesan, para pelajar mestilah sekurang-kurangnya tamat sekolah rendah serta boleh menulis dan membaca. Begitu juga pelajar yang di terima masuk ke madrasah ini mestilah berusia 19 tahun ke bawah.

Untuk memasuki madrasah ini, pelajar-pelajar dikehendaki menduduki ujian kelayakan iaitu ujian

20. Temubual dengan Ustaz Haji Ahmad Shukri bin Haji Abdul Rahman pada 8hb. April, 1995.

lisan dan bertulis. Ini bertujuan untuk melihat sejauh mana penguasaan al-Qur'an, tulisan jawi dan Bahasa Arab. Pelajar yang tidak dapat menguasai bahasa Arab dengan baik. mereka akan di masukkan ke kelas peralihan.

Di samping pelajar-pelajar yang mengikuti pembelajaran secara formal dengan mengikuti pelajaran di bilik-bilik darjah, di madrasah ini terdapat juga penghuni kelamin atau berkeluarga yang mendiami Pondok atau Madrasah Muhammadiyah ini. Tujuannya adalah untuk menimba ilmu agama. Penghuni pondok kelamin berjumlah lebih kurang 300 orang. Mereka terdiri daripada suami-isteri serta keluarga mereka mendiami pondok-pondok. Ada juga wanita-wanita janda (kebanyakannya sudah tua iaitu berusia lima puluh tahun keatas) mendiami pondok-pondok yang disediakan. Kebiasaannya mereka itu dibiayai oleh anak masing-masing.²¹

Bagi memastikan keadaan para pelajar terkawal dan perjalanan pembelajaran berjalan dengan lancar, beberapa peraturan dikenakan ke atas para pelajar. Antaranya ialah peraturan yang melibatkan soal ibadah iaitu kewajiban sembahyang lima waktu di masjid, cara

21. Laporan dari Pejabat Madrasah Muhammadiyah, Ustaz Ismail Bin Ya'akub, pada 8hb. April, 1995.

berpakaian dan kawalan terhadap pergaulan untuk mengelakkan daripada pergaulan bebas antara para pelajar lelaki dan perempuan dalam segala aktiviti. Para pelajar juga diwajibkan bermuamalah secara Islam di tengah-tengah masyarakat.

Sistem pembelajaran di sini merupakan gabungan daripada sistem pengajian pondok secara tradisional yang menitikberatkan tentang pengajian kitab-kitab secara halaqat dan sistem persekolahan yang berasaskan silibus dari Yayasan Islam Kelantan dan silibus sendiri.

a. Sistem Pendidikan Bentuk Sekolah

Sistem pendidikan bentuk sekolah mempunyai empat peringkat:

- i) Peralihan selama satu tahun
- ii) Menengah Rendah selama 3 tahun
- iii) Menengah (Sanawi) selama 3 tahun
- iv) Menengah Tinggi (Aliah) selama 2 tahun

Secara amnya, setiap pelajar yang mengikuti sistem pembelajaran secara sekolah akan mengambil masa selama 9 tahun bagi menamatkan pengajian di madrasah tetapi bagi mereka yang ingin mengikuti sistem pendidikan secara pondok, tiada had masa yang ditentukan.

Masa persekolahan selama 6 hari seminggu iaitu bermula dari hari Sabtu hingga ke hari Khamis. Kelas akan bermula pada pukul 8.30 pagi dan berakhir pada 1.20 tengahari. Dalam jangkamasa tersebut, sebanyak 7 matapelajaran yang kesemua pengajian diadakan di dalam bilik darjah.

Silibus di pondok ini menggunakan teks yang diguna oleh Yayasan Islam Kelantan dan juga teks tambahan sendiri. Penekanan diberi kepada Bahasa Arab, agama dan pengetahuan am. Berikut adalah senarai buku-buku teks yang dicadangkan oleh YIK dan pihak madrasah bermula dari Tingkatan Peralihan sehingga Tingkatan Enam.

Bagi Tingkatan Peralihan YIK mewajibkan mengambil matapelajaran Bahasa Arab, Mahfuzat, Mutala'ah, Tafsir, Hadith, Fiqh, Sejarah Islam dan Matematik. Manakala pihak madrasah pula mewajibkan pelajar-pelajar di tingkatan ini mengambil matapelajaran Nahu, Sarah Khat Arab, Imla', al-Qur'an, Tajwid, Fardu Ain, Fiqh, Tulisan Jawi, Bacaan Jawi dan Bahasa Inggeris.

Bagi pelajar Tingkatan Satu YIK telah menetapkan matapelajaran Qawaid 'Arabiah, Mahfuzat, Tafsir, Hadith, Tauhid, Fiqh, dan Akhlaq. Manakala matapelajaran yang

diwajibkan oleh madrasah ialah Nahu, Saraf, Khat, Imla' al-Qur'an, Tajwid, Tauhid, Fiqh, Pendidikan, Akhlak, dan Fardu 'Ain.

Pelajar Tingkatan Dua pula pihak YIK telah menetapkan matapelajaran berikut iaitu Qawaid Arabiah, Mahfuzat, Mutalaah, Tafsir, Hadith, Tauhid, Fiqh, Akhlak, Tarikh Islam dan Matematik. Manakala pihak madrasah pula menetapkan matapelajaran Saraf, Insya', Khat Arabi, al-Qur'an, Tajwid, Tauhid, Fiqh, Hadith, Pendidikan, Akhlak dan Bahasa Inggeris.

Pelajar Tingkatan Tiga matapelajaran yang diwajibkan oleh YIK ialah Qawaid Arabiah, Mahfuzat, Mutalaah, Tafsir, Hadith, Tauhid, Fiqh, Akhlaq dan Tarikh Islam. Manakala pihak madrasah mewajibkan matapelajaran Nahu, Saraf, Insya', Khat Arabi, al-Qur'an, Tajwid, Pendidikan, Akhlak, Tauhid, Fiqh, Hadith dan Bahasa Inggeris.

Bagi pelajar Tingkatan Empat matapelajaran YIK ialah Qawaid Arabiah, Mahfuzat, Mutala'ah, Nusus, Adab, Balaghah, Tafsir, Hadith, Tauhid, Fiqh dan Akhlak. Matapelajaran peringkat madrasah pula ialah Nahu, Saraf, Insya', Hadith, Tafsir, Tauhid, Sirah Nabawiyah dan Bahasa Inggeris.

Bagi pelajar di Tingkatan Lima matapelajaran YIK ialah Balaghah, Nusus, Adab, Tafsir, Hadith, Fiqh dan Akhlak. Matapelajaran madrasah ialah Nahu, Saraf, Bahasa Arab, al-Qur'an, Tajwid, Hadith Hukum, Tafsir, Tauhid, Fiqh dan Sirah Nabawiyah.

Tingkatan Enam pula matapelajaran yang diwajibkan oleh YIK ialah Balaghah, Ulum al-Qur'an, Ulum al-Hadith dan Ilmu Mantiq. Madrasah pula menetapkan matapelajaran Nahu, Saraf, Bahasa Arab, al-Qur'an, Tajwid, Hadith Hukum, Tafsir, Tauhid, Fiqh, Sirah Nabawiyah Fiqh al Mirath, Tarikh Tasyri' dan Bahasa Inggeris.

Manakala peringkat lanjutan menggunakan teks yang disediakan oleh pihak madrasah. Ia lebih banyak bergantung kepada budibicara guru-guru yang mengajar matapelajaran yang ditetapkan. Pembelajaran lebih mendalam dengan menerangkan semua matapelajaran. Antara matapelajaran yang diajar peringkat ini ialah Bahasa Arab, Fiqh, Usul al-Fiqh, Qawaid ai-Fiqh, Tauhid, Tafsir, 'Ulum al-Qur'an, Tarikh Tasyri', Farid, hadith, Mustalah al-Hadith Sirah dan Tarikh Islam.

b. Sistem Pengajian Pondok Tradisional

Pengajian Pondok diadakan selepas solat lima

waktu. Waktu di masjid, para pelajar akan membentuk halaqat-halqat mengikut pelajar yang diajar dengan bimbingan seorang guru ataupun mengikut kuliah secara umum yang disampaikan oleh guru-guru berpandukan kitab-kitab tertentu.²²

Sistem pengajian pondok di madrasah ini mengadakan pengajian mengikut waktu solat. Seperti kuliah subuh, kuliah zohor, kuliah asar, kuliah maghrib dan kuliah isyak.

Sistem pondok di sini
Pada hari Sabtu kuliah subuh diajar matapelajaran tafsir dengan memakai kitab tafsir al-Jalalain. kuliah zohor pula matapelajaran sirah nabi memakai kitab Barzanji Madarij al-Su'ud. Kuliah asar mengajar nahu dan fekah dengan memakai kitab al-Kafrawi serta Sullam al-Mubtadi'. Kuliah maghrib mengajar matapelajaran fekah dan memakai kitab Matla' al-Badrain manakala kuliah isyak pula mengajar hadith, al-Qur'an dan doa-doa dengan memakai kitab al-Jami al-Saghir.

Pada hari Ahad pula dalam kuliah subuh diajar matapelajaran tafsir dengan memakai 9 kitab Tafsir al-Jalalain, kuliah zohor matapelajaran ialah al-Qur'an dan tajwid dengan memakai kitab Manaru al-Huda fi-Bayan al-Waqf Wa al-Ibtida. Kuliah asar mengajar nahu

Jalalain, kuliah zohor matapelajaran ialah al-Qur'an dan tajwid dengan memakai kitab Manaru al-Huda fi-Bayan al-Waqf Wa al-Ibtida. Kuliah asar mengajar nahu dan saraf memakai kitab al-Kufrawi dan Kifayah al-Mubtadi'. Kuliah magrib diajar matapelajaran akhlak dengan memakai kitab Pelita Penutup. Kuliah isyak pula diadakan latihan syarahan dan khutbah.

Pada hari Isnin dalam kuliah subuh diajar tafsir dengan memakai kitab tafsir al-Jalalain. Kuliah zohor mengajar al-Quran dan tajwid dengan memakai kitab Manaru al-Huda Fi-Bayan al-Waqf Wa al-Ibtida'. Dalam kuliah asar mengajar matapelajaran nahu, fiqh solat memakai kitab al-Makudi. Manakala kuliah Mghrib mengajar fiqh dan memakai kitab Bughyah al-Tullab. Kuliah Isyak pula mengajar hadith, al-Quran serta doa-doa pilihan dan memakai kitab al-Azkar ~~al~~ Muhammadiyah.

Hari Selasa kuliah subuh diajar matapelajaran tafsir, fiqh dan nahu dengan memakai kitab tafsir al-Nasafi, al-Iqna' dan Asmuni. Kuliah zohor mengajar al-Qur'an dan tajwid. Kuliah asar pula mengajar matapelajaran nahu dan fardu ain dengan memakai kitab al-Muqudi dan Masail al-Muhtadin. kuliah maghrib pula diajar tauhid dengan memakai kitab Aqidah al-najin. Manakala kuliah isyak pula diajar matapelajaran tasawuf,

tafsir dan doa-doa pilihan dan kitab yang digunakan ialah Durrah al-Nasihin, Ihya Ulumuddin, Tafsir al-Azhar dan al-Azkar al-Muhammadiyah.

Hari Rabu pula dalam kuliah subuh matapelajaran yang diajar ialah tafsir, fiqh dan nahu dengan memakai kitab Tafsir al-Nasafi, al-Iqna' dan al-Asmuni. Kuliah zohor diajar al-Quran dan tajwid serta memakai kitab Muqaddimah al-Muhtadi'. Manakala kuliah asar mengajar nahu dan fiqh dengan memakai kitab Mukhtasar Jiddan dan Safinah al-Naja. Dalam kuliah maghrib pula diajar matapelajaran tauhid dengan memakai kitab Durus alThamin manakala kuliah isyak pula diajar taswuf, tafsir, al-Quran dan doa-doa pilihan dengan memakai kitab Durus ai-Nasihin, Ihya Ulumuddin dan Tafsir al-Badawi.

Hari Khamis kuliah diadakan hanya kuliah subuh sahaja dan diajar matapelajaran tafsir, fiqh dan nahu dengan memakai kitab Tafsir al-Nasafi, al-Iqna' dan al-Asmuni.

Pada hari Jumaat perjalanan kuliah adalah seperti biasa dimulai dengan kuliah subuh matapelajaran ialah tafsir dan tasawuf kitab yang dipakai ialah Tafsir al-Furqan dan Hikam Ibn Atiullah. Dalam kuliah Jumaat pula diajar aqidah dan tauhid dengan memakai kitab

Tuhfah al-Raghibin dan Bidayah al-Hidayah. Manakala kuliah maghrib diajar matapelajaran hadith dan memakai kitab Hadith Arbain. Manakala kuliah isyak diajar tafsir dan memakai kitab Tafsir pimpinan al-Rahman.

Dalam usaha memberi kefahaman dan penyampaian ilmu yang berkesan, guru-guru telah mempamerkan berbagai daya kreativiti mereka yang bersesuaian dengan ilmu yang hendak disampaikan. Diantara teknik-teknik yang telah ketengahkan ialah:

- a) Teknik membaca dalam mempelajari al-Qur'an.
- b) Teknik menghafal dalam pelajaran al-Qur'an
- c) Teknik ceramah digunakan hampir dalam semua matapelajaran.
- d) Teknik perbincangan untuk membicarakan sesuatu topik atau permasalahan yang timbul.
- e) Teknik bercerita terutama dalam menghuraikan tentang sirah.
- f) Teknik demonstrasi terutama dalam bidang ibadah dan akhlak.
- g) Teknik soal jawab untuk menguji kefahaman pelajar dan sebaliknya.
- h) Teknik memberi tugasan.

- i) Teknik uswatun hasanah dalam merealisasikan ilmu teori yang diajar
- j) Teknik latih tubi.²³

Dalam satu tahun pengajian dua kali ujian akan diadakan untuk menilaikan prestasi para pelajar. Sijil-Sijil disediakan bagi para pelajar yang berjaya mengikuti peringkat masing-masing iaitu:-

- a) Sijil Mutawassitah peringkat menengah rendah.
- b) Sijil Sanawi peringkat menengah.
- c) Sijil A'Liah tamat peringkat lanjutan.

Mulai tahun 1991, para pelajar mula menduduki peperiksaan yang dikendalikan oleh Yayasan Islam Kelantan iaitu Sijil Menengah Ugama (SMU) untuk tingkatan empat dan Sijil Tinggi Ugama (STU) untuk pelajar tingkatan enam. Dengan sijil-sijil ini mereka dapat melanjutkan pelajaran hingga ke peringkat universiti di Timur Tengah.

Persatuan Pelajar Pondok Sungai Durian telah diasaskan oleh Ustaz Haji Adam Bin Haji Abdullah. Di

23. Roselina binti Muhammad, *op. cit.*, hlm. 21.

bawah naungan persatuan ini juga pelbagai aktiviti-aktiviti telah dijalankan termasuklah lawatan ke pondok-pondok dan tempat-tempat yang penting di Kelantan. Begitu juga mengadakan muzakarah, usrah dan tabung jihad yang menjadi sumber kewangan bagi persatuan ini.²⁴

Untuk meningkatkan taraf akademik dan juga melibatkan para pelajar dalam kegiatan Ko Kurikulum dengan tujuan mengasuh bakat kepimpinan dan membentuk syakhsiah pelajar. Di antara kegiatan Ko Kurikulum ialah :-

- a) Gotong royong membersihkan kawasan Pondok
- b) Latihan syarahan dan khutbah
- c) Program bertutur dalam Bahasa Arab
- d) Menerbitkan buku-buku Doa' Taqwim dan pengurusan kedai.²⁵

Bersesuaian dengan pendidikan Islam diamalkan di sini. sesi pengajian dan percutian juga mengikut taqwim Islam. Madrasah ini memulakan sesinya pada setiap bulan Muharram dan berakhir dengan percutian pertama pada bulan Ramadhan hingga pertengahan Syawal manakala cuti

24. Temubual dengan Ustaz Haji Adam Bin Haji Abdullah pada 8hb. April, 1995.

25. Temubual dengan Ustaz Adam pada 8hb. April, 1995.

pada peringkat kedua pula bermula pada bulan Zulhijjah iaitu pada hari Raya Haji yang berlanjutan selama dua minggu.

Diantara kemudahan yang disediakan di sini terdiri dari 19 buah bilik darjah, sebuah perpustakaan guru, sebuah pejabat sekolah, sebuah bilik guru, sebuah bilik kaunseling, dua buah kantin, dua buah koperasi sekolah, empat buah kedai, sebuah asrama guru lelaki bujang, dua buah asrama putera, sebuah masjid, dua ratus buah pondok pelajar putera dan enam puluh buah Pondok pelajar puteri.²⁶

3. Pusat Pengajian Pondok Telong, Bachok, Kelantan

Suatu hakikat yang sedang berlaku bahawa kepupusan para ulama dan tokoh-tokoh agama sudah pun ketara, permergian mereka adalah tanpa pengganti yang mengambil alih tempat dan tugasnya. Menyedari hakikat ini kerajaan negeri Kelantan telah berusaha untuk mengembalikan keutuhan ilmu agama menghidupkan kembali suatu sistem pengajian agama yang telah hampir dilupai.²⁷

26. Laporan dari Pejabat Madrasah Muhammadiyah pada 8hb. April 1995.

27. Risalah Penerangan, Pusat Pengajian Pondok, Telong, Bachok, Kelantan. Yayasan Islam Kelantan, hlm. 1.

Hasil dari beberapa pertemuan, kajian dan persetujuan, tertubuhlah sebuah Pusat Pengajian Islam yang pertama dalam bentuk ala Pondok yang bersistem dan mengikut cara baru di Telong, Bachok, Kelantan yang digelar 'Pusat Pengajian Pondok' yang telah memulakan operasinya pada 11 Februari, 1984 Masehi dengan harapan semoga dari sinilah akan keluar ulama' di zaman moden nanti.

Pusat pengajian pondok ini terletak di atas sebidang tanah yang luasnya lebih daripada 60 ekar di kawasan Telong, Jajahan Bachok, Kelantan, kira-kira 40 kilometer dari bandar Kota Bharu.

Kawasan ini sentiasa menerima angin pantai Laut China Selatan kerana jaraknya tidak sampai satu kilometer dari kawasan pantai, berdekatan dengan pantai Melawi kira-kira 14 kilometer dari Bandar Bachok. Di dalam kawasan ini terdapat 15 buah pondok, 2 buah asrama, 3 buah rumah guru, 2 buah dewan kuliah, sebuah pejabat dan sebuah masjid.²⁸

Beberapa bangunan asas juga telah ditambah mengikut keperluan semasa, antaranya ialah, asrama

28. *Ibid*, hlm. 1.

pelajar sebanyak 4 buah, kantin 1 buah dan dewan serbaguna 1 buah yang masih dalam pembinaan.

Pentadbiran Pusat pengajian pondok diketuai oleh Syeikh pondok dan di bantu oleh seorang pekerja am di samping itu 11 orang bertugas sebagai pensyarah atau tenaga pengajar.²⁹

Pusat pengajian pondok diwujudkan bagi memenuhi beberapa tujuan dan matlamat yang menjadi hasrat kerajaan dan umat Islam di negeri ini iaitu :-

- a) Untuk melahirkan ulama' yang berkemampuan memahami isi kandungan kitab-kitab lama dalam berbagai ilmu serta bertanggungjawab dan berkemampuan sebagai mubaligh, pendakwah, imam, qadhi dan sebagainya.
- b) Melahirkan cerdik pandai dalam bidang agama serta memahami perkembangan ilmu pengetahuan dan masyarakat semasa.
- c) Menjadi penyambung tugas-tugas ulama' pondok yang terdahulu.
- d) Untuk melaksanakan tugas-tugas mengekalkan pengajian cara pondok dan menyelaraskan

29. Taklimat Ringkas, Yayasan Islam Kelantan. hlm. 8.

perhubungan dengan pondok-pondok lain di negeri ini.

- e) Mengadakan peperiksaan dan penganugerahan siji³⁰ serta mengadakan kursus vokasional, pertanian, ternakan, jahitan dan pertukangan.³⁰

Hari belajar ditetapkan sebanyak enam hari seminggu, tiap-tiap hari sebanyak enam jam dengan kiraan satu jam bagi setiap satu masa (hissah). Jadual pelajaran bermula daripada selepas subuh hingga waktu sembahyang asar dan disambung semula satu hissah (masa) selepas sembahyang maghrib. Di samping itu diadakan jadual khusus bagi beberapa kegiatan jasmaniah aqliah dan rohaniah.

Bagi kegiatan kerohanian diamalkan ibadah sembahyang lima waktu berjamaah diimamkan oleh guru atau pelajar secara bergilir serta Sembahyang Tahajjud, Dhuha, bertahlil, membaca Yasin pada malam-malam Jumaat dan sebagainya. Manakala kegiatan akliah ialah mengadakan muzakarah secara berkelompok dengan seorang ketua bagi setiap kelompok, mengadakan kuliah umum

30. Risalah Penerangan Pusat Pengajian Pondok, op. cit, tanpa tarikh, hlm.2.

membaca kitab jawi selepas maghrib dan pagi Jumaat serta bermutalaah dan menghafal pelajaran secara bersendirian di masa-masa yang terluang. Kegiatan Jasmaniah ialah bertani, bertukang, menjahit dan bermain sepak raga.³¹

a) Peraturan Dan Disiplin Pondok

Bagi menjaga nama baik pelajar Pusat Pengajian Pondok mengarahkan mereka mematuhi kepada peraturan-peraturan berikut :-

- a) Mereka dikehendaki hadir ke tempat belajar sekurang-kurangnya lima minit sebelum pelajaran itu dimulakan
- b) Mereka dilarang bercakap-cakap atau berbual-bual semasa guru sedang menyampaikan pelajaran
- c) Mereka dikehendaki memakai beruniform Pondok semasa mereka sedang belajar iaitu : berkain sarung, berbaju melayu putih dan berkopiah putih
- d) Mereka dikehendaki membawa kitab masing-masing dan tidak dibenar tumpang kitab rakan

31. Temubual dengan Haji Wazir Bin Haji Che Awang, Pemangku Sheikh Pusat Pengajian Pondok Telong, Kandis, Bachok, Kelantan pada 23hb. Mei, 1995.

- e) Semasa guru menyampaikan pelajaran mereka dikehendaki memberi perhatian penuh terhadap pelajaran berkenaan
- f) Mana-mana pelajar selalu datang lewat dengan tidak ada sebab yang munasabah maka ianya dianggap pelajar yang 'culas' (degil) dan tindakan disiplin akan dikenakan mengikut budibicara guru bahagian disiplin
- g) Tidak dibenarkan mana-mana pelajar keluar semasa belajar melainkan selepas mendapat kebenaran daripada Sheikh Pondok dengan cara bertulis.
- h) Semasa mereka berada dalam pondok atau di luar waktu belajar, mereka dilarang melakukan sebarang perbuatan yang mengganggu ketenteraman atau menimbulkan huru hara di dalam pondok.
- i) Dilarang membawa masuk orang-orang luar atau mengajak mereka bermalam atau berbual-bual di dalam pondok.
- j) Dilarang memasang radio dengan suara yang kuat yang mengganggu ketenterman orang lain
- k) Mereka dilarang mereka menyimpan buku-buku seks, majalah hiburan atau gambar lucu
- l) Dilarang menganjur atau melakukan perbalahan

atau menghina rakan-rakan

- m) Dilarang merokok
- n) Dilarang melakukan sesuatu yang bertentangan dengan akhlak yang baik dan hukum-hukum Islam.³²

Setiap pelajar dikehendaki mengambil masa tertentu bagi menghafaz perkara yang pernah dihafaz. Dalam sebuah pondok mereka dikehendaki melantik seorang ketua dan seorang kepala bagi muzakarah. Setiap masalah yang tidak jelas, mereka dikehendaki merujuk kepada guru matapelajaran berkenaan atau mana-mana guru yang dapat menyelesaikannya.

Penghuni-penghuni satu-satu pondok dianggap satu keluarga kecil. Oleh sebab itu, makan minum hendaklah dilaksanakan dengan cara berkongsi. Cara masak-memasak dibuat dengan giliran tertentu atau dengan cara bergotong royong dimana setiap penghuni perlu bersikap tolak ansur dan bertimbang rasa di antara satu sama lain khususnya dalam peroses makan minum dan perkara lain. Bagi mengelakkan dari berlaku perkara-perkara yang tidak diingini dalam hal ini maka penghuni-penghuni

32. Kertas Laporan Am bagi pelajar-pelajar Pusat Pengajian Pondok, Telong Bachok, Kelantan. hlm.1.

digalakkan membuat tabung khas dan kutipan wang tertentu untuk tujuan tersebut.³³

Setiap pelajar hendaklah menjaga kebersihan diri sendiri sesuai dengan ajaran Islam yang maha suci serta menjaga kebersihan di dalam dan di luar pondok. Penghuni bertanggungjawab membersihkan dan membuang sampah sarap yang berada di kawasan pondok masing-masing.

Setiap pelajar dikehendaki sembahyang lima waktu dengan cara berjamaah di masjid sesuai dengan ajaran Islam. Selepas memberi salam, mereka dikehendaki berada di tempat sembahyang dengan keadaan bersopan santun sehingga imam selesai membaca doa.³⁴

Pelajar dilarang melibatkan diri di dalam soal politik samada dengan cara langsung atau tidak langsung. Tidak dibenarkan menampal di dinding-dinding atau di pintu-pintu pondok atau di mana sahaja kawasan pondok lambang parti atau gambar tokoh-tokoh politik yang menimbulkan kecurigaan masyarakat. Pelajar dilarang melakukan perkara-perkara yang membawa kepada

33. *Ibid*, hlm 2 dan 3

34. *Ibid*, hlm 3 dan 4

perpecahan atau menimbulkan semangat kedaerahan seperti persatuan dan sebagainya. Tidak dibenarkan mana-mana pelajar menghebohkan kepada masyarakat luar perkara-perkara berlaku dalam Pondok yang boleh menjatuhkan imej Pondok. Dilarang pelajar-pelajar berambut panjang dan keluar dari kawasan Pondok tanpa memakai kopiah.³⁵

b) Kelayakan Pelajar

Pusat Pengajian Pondok membuka peluang kepada semua pelajar yang berkecayaan di seluruh negara yang ingin mengikuti pelajaran di pondok ini Kelayakan minima ialah :-

- a) Mempunyai Sijil Menengah Ugama (S.M.U.) atau setaraf dengannya.
- b) Mempunyai Sijil Empat Thanawi.
- c) Pernah belajar selama empat tahun di mana-mana pondok tradisional dengan syarat mendapat pengakuan daripada pengetua pondok berkenaan.
- d) Umur tidak lebih dari dua puluh tahun.
- e) Lelaki sahaja.³⁶

35. Laporan kemajuan Pusat Pengajian Pondok, Yayasan Islam Kelantan, Kampung Telong, Kandis, 12310 Bachok, 1 hb. Januari hingga 3 hb. Disember, 1990 hlm .22

36. Risalah Penerangan Pusat Pengajian Pondok op. cit. hlm 4 dan 5.

Mereka yang mempunyai kelayakan di atas bolehlah membuat permohonan masuk melalui borang-borang yang boleh didapati di pejabat Pusat Pengajian Pondok, Telong, Bachok, Kelantan.

Mereka ditempatkan di pondok-pondok yang telah disediakan iaitu empat orang bagi sebuah pondok yang dianggap sebagai satu keluarga dengan disediakan kemudahan-kemudahan asas seperti tilam, bantal, kerusi, meja, penyapu dan sebagainya bagi tiap-tiap pondok. Mereka berempat berkongsi memasak dan mereka sendirilah yang mengatur giliran masing-masing. Ketika memilih keluarga dahulu mereka diberi hak memilih sendiri kawan-kawan yang akan menjadi keluarga mereka. Sekiranya perlu kepada pertukaran maka hendaklah dirujuk kepada Sheikh Pondok terlebih dahulu.³⁷

Tetapi bermula pada 11hb. Mac, 1995 semua pelajar Pusat Pengajian Pondok diwajibkan mengikuti sistem makanan secara berasrama penuh iaitu setiap pelajar dikenakan bayaran sebanyak tiga kali sehari, iaitu sarapan pagi, makan tengahari dan makan malam. Bagi pelajar-pelajar dari Kelantan, elaun bulanan telah

37. Risalah Penerangan, Pusat Pengajian Pondok, Telong, Bachok, Kelantan, Yayasan Islam Kelantan, hlm 4-5.

dinaikan dari RM 70 ke RM 80 sebulan untuk pelajar tahun 1,2 dan 3 manakala pelajar tahun 4,5 dan 6 dinaikan dari RM 80 ke RM 100 sebulan.

Tempoh pengajian di pondok ini pada masa ini ialah lima tahun. Tiga tahun bagi peringkat pertama yang kelayakannya setaraf dengan sijil S.T.U. kemudian dua tahun lanjutan yang setaraf dengan kelulusan pengajian ikhtisas seperti maktab perguruan dan sebagainya. Pelajar-pelajar yang tamat peringkat ini akan memegang Sijil Tertinggi U gama (S.T.T.U.)

Bagi pemegang-pemegang S.T.U. Pondok mereka boleh melanjutkan pelajaran mereka ke Universiti-Universiti Islam di Timur Tengah. Setakat ini ramai-ramai pemegang-pemegang sijil ini diterima masuk ke Universiti al Azhar. Pencapaian pemegang sijil ini dalam bidang ilmu agama yang dipelajari di Pusat Pengajian Pondok ini adalah menggalakkan.

Selain itu, pemegang-pemegang sijil ini juga diterima oleh pihak berkuasa tempatan sebagai tenaga pengajar di sekolah-sekolah-menengah agama di bawah Yayasan Islam Kelantan. Prestasi pencapaian mereka dalam bidang ini juga adalah memuaskan.³⁸

38. Temubual dengan Haji Wazir Bin Haji Che' Awang Pemangku Sheikh Pusat Pengajian Pondok, Telong, Kandis, Bachok, Kelantan pada 23hb, Mei, 1995.

Bagaimanapun pemegang-pemegang sijil ini diberi peluang untuk menyambung pengajian mereka selama dua tahun lagi di Pusat Pengajian Pondok bagi mendapat Sijil Tertinggi; U gama (S.T.T.U.) pengajian ini adalah sebagai kursus lanjutan kepada ilmu-ilmu agama yang dipelajari. Pemegang-pemegang S.T.T.U. dianggap sebagai orang yang telah tamat pengajiannya pada peringkat pertama dalam semua bidang ilmu yang dipelajarinya.

Antara kemudahan asas di pondok ini ialah sebuah masjid, sebuah dewan kuliah, pejabat pentadbiran, sebuah perpustakaan, lima belas buah pondok pelajar, dua buah asrama, sebuah asrama guru, sebuah kantin, empat buah rumah guru dan sebuah stor.

c) Jadual Waktu Harian Pelajar

- a) 5.30 pagi bangun pagi dan bersiap untuk ke masjid
- b) 6.00 pagi sembahyang Subuh berjamaah
- c) 7.45 pagi mulai mengikuti kuliah matapelajaran biasa
- d) 8.30 hingga 8.45 pagi sarapan pagi
- e) 8.45 pagi hingga 1.15 tengahari meneruskan kuliah
- f) 2.00 petang rehat dan menyediakan makan tengahari

- g) 3.30 petang mengikuti kuliah matapelajaran sebelah petang setiap hari Selasa pukul 3.30 hingga 4.30 petang pelajar-pelajar mengikuti kelas seni Khat dan ilmu Falaq.
- h) 4.45 petang solat Asar berjamaah
- i) 5.00 hingga 6.00 petang kelas al-Qur'an bagi pelajar tahun satu
- j) 6.00 hingga 6.45 petang kegiatan kokurikulum seperti permainan, pertanian dan ternakan serta membersihkan kawasan pondok
- k) 7.25 malam solat Maghrib berjamaah
- l) 8.00 hingga 9.00 malam kuliah matapelajaran biasa mengikuti jadual dan solat Isya' secara berjamaah. Kuliah umum kitab jawi diajarkan setiap malam Selasa.
- m) 9.30 malam berehat dan makan malam
- n) 10.10 malam Muzakarah³⁹

d) Perkembangan Ko Kurikulum

Guru penasihat ialah Cikgu Zaid bin Muhammad (Pendaftar). Terdapat sembilan badan persatuan pelajar-pelajar di Pusat Pengajian Pondok yang terdiri :-

39. Temubual dengan Haji Wazir Bin Haji Che' Awang pada 23hb. Mei, 1995.

- a) Pengurusan Masjid
- b) Badan Dakwah dan Syarahan
- c) Perpustakaan
- d) Lajnah Bahasa Arab
- e) Lajnah Perpustakaan dan Majalah
- f) Lajnah Sukan
- g) Kegiatan Ternakan
- h) Kegiatan Pertanian
- i) Persatuan Seni Khat.⁴⁰

Sehingga 31hb. Disember, 1990 terdapat 2,210 buah kitab-kitab rujukan yang berdaftar. Selain dari itu terdapat juga berbagai majalah bulanan dan bahan-bahan bacaan akademik di perpustakaan Pondok. Surat khabar harian juga disediakan untuk pelajar-pelajar.

Perpustakaan Pondok dibuka kepada pelajar-pelajar dari pukul 5.00 hingga 6.30 petang pada hari Ahad hingga Rabu bagi tujuan rujukan sahaja. Ahli-ahli jawatankuasa perpustakaan bergilir-gilir mengawal perpustakaan pada waktu-waktu yang ditetapkan seperti di atas.⁴¹

40. Laporan Kemajuan Pusat Pengajian Pondok, op. cit. hlm. 16

41. Temubual dengan Cikgu Zaid bin Muhammad, Pendaftar Pusat Pengajian Pondok YIK pada 23hb, Mei, 1995.

Ada beberapa masalah dan cadangan oleh pihak Pusat Pengajian Pondok untuk diambil tindakan oleh pihak Yayasan Islam Kelantan iaitu :-

- a) Menambah lagi bilangan pelajar-pelajar baru kerana bilangan permohonan masuk ke Pondok semakin bertambah.
- b) Mengharapkan pihak kerajaan negeri dapat mengemukakan cadangan kepada universiti-universiti Timur Tengah agar lulusan tahun lima Pondok dapat menduduki sekurang-kurangnya tahun dua atau tahun tiga di mana-mana universiti di Timur Tengah.
- c) Mengharapkan pihak Yayasan Islam Kelantan agar dapat menyerapkan lulusan tahun lima Pondok ke jawatan guru-guru di sekolah sekolah agama dan Arab Yayasan Islam Kelantan.
- d) Melaksanakan tangga gaji yang sesuai bagi lulusan tahun lima Pondok yang sedang berkhidmat di sekolah-sekolah agama dan Arab Yayasan Islam Kelantan.
- e) Menambah elaun bulanan guru-guru dan kakitangan yang sedang berkhidmat di Pondok.
- f) Membina dua lagi asrama pelajar dan pondok-pondok kediaman pelajar kerana bilangan tempat kediaman pelajar tidak mencukupi
- g) Mengadakan khidmat sebuah kenderaan serta

pemandu untuk kegunaan Pondok.

- h) Menambah bilangan tukang kebun yang mana setakat ini Pondok hanya mempunyai seorang sahaja tukang kebun.
- i) Mengadakan khidmat seorang jaga Pondok untuk menjaga hartabenda dan keselamatan Pondok.
- j) Mengadakan khidmat seorang budak pejabat kerana urusan pentadbiran Pondok kian meningkat.
- k) Mengadakan sebuah komputer dan peralatan fotostat
- l) Membina semula pagar kawasan Pondok dan kawasan pertanian.
- m) Menambah bilangan kitab-kitab dan buku di perpustakaan
- n) Mengadakan meja-meja belajar (secara menadah) untuk pelajar-pelajar.
- o) Mengadakan hamparan untuk kuliah ' C '
- P) Mengadakan kemudahan alat memotong rumput dan membersihkan kawasan Pondok yang sesuai kerana keluasan kawasan Pondok lebih kurang enam puluh ekar.
- q) Membaik pulih pondok-pondok asrama-asrama pelajar yang rosak. Mengadakan parit saluran di sepanjang pondok-pondok.⁴²

42. Laporan Kemajuan Pusat Pengajian Pondok, *op.cit.* hlm. 34.

- e) Tenaga Pengajar dan Kakitangan sehingga Mac, 1995.
- 1) Ustaz Haji Wazir bin Che' Awang (Pemangku Sheikh)
 - 2) En.Zaid bin Mohammad (Pendaftar)
 - 3) Ustaz. Haji Hasan bin Ismail
 - 4) Ustaz Haji Muhammad bin Yusoff
 - 5) Ustaz Haji Ariffin bin Awang
 - 6) Ustaz Haji Daud Salleh Abbas
 - 7) Ustaz Haji Harun bin Awang
 - 8) Ustaz Haji Zakaria bin Ismail
 - 9) Ustaz Haji Zakaria bin Abdul latif
 - 10) Ustaz Haji Abdul Rahman bin Yusof
 - 11) Ustaz Haji Mat Deris bin Noor
 - 12) Ustaz Qamarulail bin Haji Mohd
 - 13) Ustaz Wan Ahmad bin Wan Yusof
 - 14) En. Ahmad bin Saud (Pembantu Tadbir)
 - 15) En. Ismail bin Awang (Tukang Kebun).⁴³

B. Masjid

Adalah jelas bahawa pendidikan awal Islam bermula di masjid-masjid. Hal ini berlaku sejak zaman Rasulullah

43. Laporan Kemajuan Pusat Pengajian Pondok (YIK) Bachok, Kelantan, 1hb. Disember, 1994 hingga 20hb. Mac, 1995, hlm.1

S.A.W. membawa kepada zaman sahabat-sahabat dan seterusnya kepada zaman Umayyah dan Abbasiah.

Masjid merupakan rumah Allah. Di sinilah segenap kaum muslimin dapat bertemu dan beribadah, bermesyuarat, memutuskan hukum dan untuk bercakap-cakap di malam hari. Di tempat inilah umat Islam mengerumuni Rasulullah untuk menerima pelajaran-pelajaran agama, peraturan-peraturan kemasyarakatan dan ayat-ayat al-Qur'an. Di tempat ini merupakan balai pertemuan dan madrasah.⁴⁴

Beberapa buah masjid dalam Islam yang dikenal pasti sebagai masjid-masjid yang sangat berperanan dalam pendidikan umat ini. Antaranya ialah Masjid Quba', Masjid Nabawi di Madinah, Masjid Jame' Amawiah di Damshik, Masjid Amru Ibnu al-'As di Mesir dan beberapa buah masjid di Kufah, Basrah, Baghdad dan lain-lain. Di zaman-zaman kemudian apabila kerajaan Islam berkembang ke Afrika Utara, Sepanyol, dan Asia Tengah, muncul pula Masjid-Masjid di Fez, Qurtubah, Isybilah, Bukhara, Samarqand, Tashkent dan lain-lain. Apabila Islam berkembang di Nusantara, tradisi pendidikan yang berpusat di masjid-masjid ini terus dikekalkan. Beberapa

44. Prof. Dr. Ahmad Shalaby, alihbahasa oleh Prof. Mukhtar Jahja, *Masyarakat Islam*. Pustaka Nasional, Singapura. 1966, hlm. 32.

buah masjid di Pasai, Demak dan Aceh misalnya telah memainkan peranannya yang sangat penting meneruskan tradisi pendidikan keislaman ini.⁴⁵

Di Kelantan oleh kerana masjid tertua Masjid Kampung Laut yang telah dibina lebih daripada 300 tahun yang silam, maka bolehlah disimpulkan bahawa tradisi pendidikan atau pengajian Islam di Kelantan telah bermula sejak lebih daripada 300 tahun yang lalu. Bagi negeri Kelantan, masjid tua ini sungguh penting. Daripadanya dapat dijadikan bahan untuk mempelajari sejarah perkembangan Islam di sini dan sumbangan yang mungkin dapat diberikan oleh Kelantan pada masa lalu sebagai tempat pemancaran Islam di Nusantara.⁴⁶

Timbul persoalan bilakah masjid ini didirikan belum ada kata sepakat yang dapat mengesahkan, tetapi dari segi dongeng seperti yang banyak diceritakan oleh penduduk tempatan, peristiwa orang-orang Kampung Laut, Kelantan mengesahkan bahawa masjid ini didirikan oleh serombongan ahli pelayaran Ulama' Wali yang berasal

45. Abdul Razak bin Mahmud, *Pelajaran Tata Rakyat Negeri Kelantan*, (1). Penerbitan al-Fikir, Jalan Bayan, Kota Bharu, Kelantan. 1992. hlm.34.

46. Abdul Rahman Al- Ahmadi, *Bangunan Kuno Masjid Kampung Laut: 'Hubungan nya Dengan Campa dan Demak'* dalam *Warisan Kelantan Jilid IX*, Perbadanan Muzium Negeri Kelantan, Istana Johar, kota Bharu Kelantan, 1990, hlm 1.

dari Campa Jawa. Dalam pelayaran mereka ke Tanah Jawa, di tengah lautan perahu mereka bocor di masuki air. Mereka bernazar bila perahu mereka selamat sampai ke sebuah pantai; yang terdekat, maka di situ akan didirikan sebuah masjid. Kebetulan di tempat yang bocor itu dimasuki oleh seekor ikan hingga menjadi penyumbat (gegala) yang dapat mencegah kemasukan air. Terikat oleh nazar, maka rombongan Ulama' Wali itu mendarat di sebuah kampung di tepi laut. Di situ didirikanlah sebuah dari tiga buah masjid yang pelan dan kayu-kayunya sudah siap dibawa dari negeri Campa Jawa. Sesudah siap masjid itu dibina, mereka meneruskan lagi perjalanan ke Jawa untuk mendirikan dua masjid lagi disana yang mempunyai sama bentuk dan ukuran pula seperti yang sudah didirikan di Kampung Laut, Kelantan itu tadi.⁴⁷

Oleh kerana bangunan masjid ini terletak di tepi sungai Kelantan yang sentiasa banjir, maka ia sangat terdedah kepada bahaya arus kemusnahan. Pada waktu banjir besar melanda negeri Kelantan pada bulan Januari 1976, sebahagian tapak kawasan masjid telah jatuh ke dalam sungai menyebabkan kedudukan masjid menjadi

47. *Ibid*, hlm. 2.

senget dan goyah. Bagi menyelamatkan warisan yang sangat berharga ini, usaha-usaha telah di ambil oleh Persatuan Sejarah Malaysia dengan kerjasama Kerajaan Negeri Kelantan bagi memindahkannya ke tempat yang lebih selamat, iaitu dalam kawasan Kampus Yayasan Pengajian Tinggi Islam Kelantan di Nilam Puri, Kota Bharu. ⁴⁸

1. Masjid Muhammadi Kota Bharu

Nama Masjid Muhammadi atau Masjid Besar Kota Bharu memang sudah tidak asing lagi kepada penduduk Semenanjung, lebih-lebih lagi bagi mereka yang pernah mengikuti halaqah pengajiannya pada tahun-tahun 1920an ia dianggap sebagai universiti terbuka yang pertama di negara ini kerana kampus perpondokannya berjaya melahirkan ramai siswazah pondok pada zaman kegemilangannya. ⁴⁹

Ianya didirikan pada tahun 1867. Masjid ini asalnya ialah sebuah masjid kayu yang dipindahkan dari

48. Abdul Razak bin Muhammad, *Pelajaran Tata Rakyat Negeri Kelantan (2)* Penerbitan al-Fitri, Jalan Bayan, Kota Bharu Kelantan, 1993 hlm. 59.

49. Ismail Che Daud, *Iman-Iman Masjid Muhammadi, Pengasuh Bil 537, Majlis Agama Islam Kelantan*, 1995. hlm 23.

tapak lamanya di Sungai Budor, Seberang Paloh kerana ancaman banjir. Tidak diketahui secara tepat bilakah masjid pertama ini dibuka, tetapi kuat dipercayai bahawa ia telah wujud pada zaman pemerintahan Sultan Muhammad II yang memerintah mulai akhir dekad 1830an sehingga Oktober 1886. Ada juga pendapat yang menyatakan bahawa masjid ini telah dibina lebih awal lagi, iaitu pada zaman Sultan Muhammad I (1801-1837).⁵⁰

Selepas dibina semula pada tahun 1867, masjid ini muncul menjadi pusat pengajian agama Islam yang terpenting di bandar Kota Bharu pada penghujung abad ke 19 sehingga ke suku abad pertama abad ke 20. Berikutan dengan penubuhan Majlis Agama Islam dan Adat Istiadat Melayu Kelantan pada penghujung tahun 1915, pentadbiran masjid ini telah diambil alih oleh Majlis dan satu kurikulum pengajian baru telah diperkenalkan di bawah pimpinan Tok Kenali, ulama' Kelantan yang terkenal pada awal abad ke 20. Antara tenaga pengajar yang membantu beliau ialah Haji Wan Hassan bin Haji Awang, Haji Pak Chik Musa Haji Wan Daud Khatib (Sheikh Daud bin Ismail al-Fatani) Haji Idris bin Haji Hassan dan Tuan Haji Ibrahim Yusuff (dua orang terakhir ini kemudiannya dilantik menjadi Mufti Kerajaan Kelantan).

50. Abdul Razak bin Muhammad, *op.cit*, hlm. 60.

Pada tahun 1921 Masehi pembinaan bangunan masjid daripada batu dimulakan bagi menggantikan bangunan kayu yang sudah tua usianya itu. Masjid batu yang baru itu siap dibina dan digunakan pada bulan November 1931 Masehi. Masjid ini menelan belanja RM 372,395. Lantai dewan sembahyang dibina daripada batu marmar dan luas dewan itu ialah 116 X 62 kaki. Luas keseluruhan bangunan masjid ialah 10000 kaki persegi serta mempunyai 4 buah menara yang tiap-tiap satu setinggi 70 kaki, serta ruang serambi di sebelah kiri dan kanan setiap satu berukuran lebar 20 kaki. Masjid ini dibuka dengan rasmi pada hari Jumaat 31hb. Julai 1931 oleh Baginda Sultan Ismail dan dimasyhurkan dengan nama Masjid Muhammadi. Selepas perasmian, Baginda Sultan bersembahyang Jumaat bersama rakyat jelata yang hadir.⁵¹

Dalam sejarah sehingga sekarang, masjid ini telah mengalami beberapa kali pengubahsuaian dan pembesaran berikutan pertambahan penduduk serta untuk memenuhi keperluan-keperluan semasa.

51. Nik Muhamed Bin Nik Mohd Salleh 'Bandar Kota Bharu. Sejarah Penubuhan dan Perkembangannya, dalam *Warisan Kelantan III*, Perbadanan Muzium Negeri Kelantan, Istana Jahar, Kota Bharu, Kelantan, 1984. hlm. 108.

a. Program Halaqat

Sumbangan Masjid Muhammadi di dalam bidang pengajian ilmu-ilmu tradisional Islam sangatlah besar. Ia tidak sahaja berperanan menjadi rumah ibadat bagi upacara sembahyang atau majlis-majlis keagamaan yang lain, akan tetapi lebih dari itu ia telah berkembang menjadi semacam institusi pengajian agama yang terpenting dan berpengaruh di Kelantan di antara penghujung abad ke 19 hingga menjelang Perang Dunia Kedua.

Selepas Majlis Agama ditubuhkan pada penghujung tahun 1915, kegiatan belajar dan mengajar di masjid ini semakin rancak. Keadaan ini terjadi kerana pihak berkuasa Majlis telah mengambilalih tanggungjawab pentadbiran sepenuhnya keatas masjid ini. Majlis Agama Islam Kelantan berperanan menyelia perjalanan halaqat yang sedia ada, melantik serta membayar gaji guru-gurunya, mengatur jadual matapelajaran dan kemudiannya pada awal dekad 1930an, menyusun sebuah kurikulum khusus bagi dilaksanakan secara berperingkat-peringkat dalam tempoh 12 tahun.⁵²

52. Abdul Razak Muhmud 'Halaqat Kitab di Masjid Muhammadi', dalam *Warisan Kelantan XIII*, Perbadanan Muzium Negeri Kelantan, Jalan Hospital Kota Bharu, Kelantan, 1994, hlm 2.

Selain dari inisiatif Majlis, halaqat ini juga menjadi sangat dihormati dan di ikuti ramai kerana faktor guru-gurunya kerana kebetulan Kota Bharu pada waktu itu ditakdirkan mempunyai ramai tenaga ulama' dan guru-guru agama yang berkebolehan dan berwibawa dalam bidang ilmu masing-masing. Antaranya Haji Daud Husin, Haji Muhammad Yusuf bin Ahmad (Tok Kenali) Haji Pak Cik Musa Abdul Rahman Haji Omar bin Ismail Sungai Keladi dan lain-lain. Pada dekad 1920an dan Haji Ahmad Manan, Haji Wan Musa bin Abdul Samad, Haji Ahmad Maher bin Haji Ismail, Haji Yaakob bin Haji Ahmad (Haji Yaakob Lorong Gajah Mati), Haji Ali Salahuddin bin Awang (Pulau Pisang), Haji Saad bin Haji Daud (Haji Saad Kangkong) dan lain-lain dekad 1930an.⁵³

Seramai 8 orang guru telah dilantik oleh Majlis untuk mengajar dan membimbing halaqat ini. Mereka ialah 6 orang guru kitab iaitu Tok Kenali, Haji Wan Hassan bin Haji Awang, Haji Wan Daud Khatib, Haji Idris bin Haji Hassan, Haji Pak Chik Musa Abdul Rahman dan Haji Ibrahim bin Haji Yusuf (Haji Ibrahim Tok Raja) dan dua orang guru Qur'an iaitu Haji Wan Mahmud bin Haji Wan

53. *Ibid*, hlm.22.

Abdul Kadir (Iman Masjid Besar) dan Haji Ahmad Hafiz dan angka seperti ini kekal sehingga awal 1920.⁵⁴

- a) Tok Kendli di lantik sebagai ketua guru masjid yang bertugas menyelia dan menentukan kitab-kitab yang perlu di gunakan dalam pengajian halaqat di Masjid Muhammadi. Beliau sendiri mengajar mata pelajaran Nahu dan memakai kitab Shuzur al-Dhahab dan ibn Aqil serta mata pelajaran Feqah dengan memakai kitab Iqna'.
- b) Haji Wan Hassan bin Haji Awang mengajar kitab-kitab Feqah Jawi iaitu Wasihah al-Afrah dan Munyat al-Musalli
- c) Haji Pak Chik Musa Abdul Rahman mengajar ilmu Nahu Arab berdasarkan kitab-kitab Qatr al-Nada Mutammimah, Ajrumiah dan Sharh Awamil, manakala ilmu Saraf memakai kitab Matan Maqsud dan ilmu Fekah memakai kitab Ibn Qasim, Fathul Qarib Kashaf al-Lithan dan Sullam al-Mubtadi.

54. Abdul Razak bi Mohammad, 'Halaqat Kitab di Masjid Muhammadi Pengasuh bilangan 515, November, 1991, Majlis Agama Islam Kelantan, Kota Bharu, Kelantan. 1991, hlm 4.

- d) Haji Wan Daud Khatib, mengajar Usuluddin memakai kitab Umdah al-Murid dan al-Dar al-Thamin serta fekah dan memakai kitab Matla' al-Badrain³ dan Sabil al- Muhtadin.
- e) Haji Idris bin Haji Hassan mengajar Nahu Arab memakai kitab Sheikh Khalid Othman dan Azhariah, serta matapelajaran tafsir memakai kitab Tafsir al-Qur'an al-Karim, Tasawuf kitab Syir al-Salikin serta matapelajaran Fekah Fath al-Mu'in dan al-Iqna'.
- F) Haji Ibrahim bin Haji Yusuf beliau dilaporkan bercuti ke Mekah selama dua belas bulan mulai 17hb. Julai 1918. Tempat beliau digantikan oleh Haji Wan Abdul Rahman bin Haji Wan Daud.

Beberapa perubahan berlaku pada dekad 1930an. Perubuhan yang paling ketara ialah pada bilangan guru-gurunya yang didapati bertambah kepada lapan orang. Satu peraturan yang dikenal 'secara pelajaran yang berkemajuan' telah diatitkan oleh pihak pejabat pelajaran dan telah dipersetujui oleh Duli Yang Maha Mulia al-Sultan. Peraturan ini diperkenalkan dengan tujuan membaiki sistem halaqah yang sedia ada yang berjalan

secara tradisi seperti perjalanan halaqah di madrasah orang alim.⁵⁵

Sistem Halaqah baru dicadangkan ini mengambil masa dua belas tahun untuk dihabiskan. Ia terbahagi kepada tiga peringkat, setiap peringkat mengambil masa empat tahun. Pada setiap peringkat ditetapkan matapelajaran yang diwajibkan diikuti, kekerapan dalam seminggu serta teks-teks kitab yang dicadangkan.

Di tengah-tengah kesungguhan memulakan sistem baru seperti ini bilangan guru halaqah dilaporkan berkurangan kepada tujuh orang pada tahun 1932. Bilangan ini menjadi lebih kecil iaitu seramai empat orang berikutan langkah berjimat yang diambil oleh Majlis dalam zaman meleset. Ini berlaku dalam tahun 1933. Dalam tahun 1937 guru halaqah di Masjid Muhammadi ini tinggal dua orang sahaja apabila seorang yang lain bercuti naik haji.⁵⁶

Dalam jangka masa yang sama bilangan pelajar juga merosot daripada jumlah pelajar seramai 311 orang

55. *Ibid*, hlm 10.

56. *Ibid*, hlm. 10.

pada tahun 1931, angka ini berkurangan kepada 197 orang pada tahun 1932 dan 258 orang pada tahun 1933. Pada akhir tahun 1934 bilangan bertambah kepada 279 orang. Pada akhir tahun 1935 bilangan pelajar merosot kepada 179 orang. Apabila halaqah ini di pindahkan ke Jami' Merbau al-Ismaili pada lhb. Jun 1939, bilangan pelajar yang tinggal hanyalah 80 orang sahaja.

Kebanyakan pelajar-pelajar terdiri dari rakyat negeri Kelantan, negeri-negeri lain di Tanah Melayu, juga dari Sumatera, Patani, Bangkok, Kemboja dan lain-lain.

Pada dasarnya sistem baru halaqah yang di perkenalkan oleh pihak Pejabat Pelajaran Majlis Agama Islam tidak dapat dilaksanakan sepenuhnya. Sistem Halaqah di Masjid Muhammadi berakhir dengan perpindahan ke 'Jami Merbau al-Ismaili sebagaimana yang telah dinyatakan diatas.

Walaubagaimanapun program Halaqah di Masjid Muhammadi telah berjaya melahirkan ramai ulama'-ulama' dan cerdik pandai muslim yang kemudiannya muncul menjadi tokoh-tokoh terkemuka pada zamannya pula. Diantaranya ialah Haji Yaakub legor sendiri, Syeikh Idris al-Marbawi, Haji Abdullah Bunut Payong, Haji

Baharuddin (asal Sumatera), Haji Mokhtar Haji Ismail (Perlis), Dato' Haji Abdul Rahim (Mufti Kerajaan Johor), Dato' Haji Hassan Yunus (Menteri Besar Johor), Lebai Said Kampung Besut (Tumpat), Haji Hassan Hafiz (Mufti Melaka), Haji Wan Ahmad Wan Ali, Haji Hussin (Umbai, Melaka), Haji Wan Abdul Wahid (Sungai Udang, Melaka), Haji Bidin Dungun, Tuan Guru Ismail Abdul Rahman (Sungai Bayur, Selama), Haji Abdullah Abbas Nasutioun (Jitra, Kedah), Tuan Guru Haji Hussin Langgar (Kedah), Dato' Haji Wan Ismail (Majlis Agama Islam Yala, Selatan Thai), Haji Abdul Jalil Sungai Udang, Dato' Haji Ismail Yusuf (Mufti Kerajaan Kelantan), Haji Ahmad Hutan Palas, Haji Tahir Parit Buntar, Haji Abdul Latif Alur Keladi (Besut), Haji Othman Perlis (Bukit Besar, Kedah), Haji Mat Tok Kelaba, Tuan Guru Mat Melaka, Dato' Haji Ahmad Ismail (Pengarang al-Hikmah), Haji Daud Bukit Abal, Haji Wan Latif (Jertih), Haji Nik Daud (Pondok Lama Tanah Merah), Haji Othman Musa Cincha Tinggi, Haji AbdulGhani (Kubang Bembang, Pasir Mas), Haji Ismail (Dendang), Haji Awang Beta (Tumpat), Haji Hamzah Gertak Lambu (mengajar di Muar, Johor), Haji Hassan Lampung, Haji Yaakub Haji Hassan (Bekas pegawai Agama Majlis) dan lain-lain.⁵⁷

57. *Ibid.* hlm 30 hingga 31.

Apabila Halaqat ini dipindahkan ke Jami' Merbau al-Ismaili pada penghujung dekad 1930an, maka suatu tahap pengajian bersifat halaqat telah berakhir. Namun begitu kegiatan pengajaran agama di Masjid Muhammadi ini tidak pernah sunyi. Ia kemudian diteruskan dalam bentuk kuliah samada kuliah Subuh atau Maghrib hingga 'Isya'. Beberapa orang ulama' Kelantan yang muncul lebih kemudian yang tinggal di sekitar bandar Kota Bharu seperti Haji Nik Abdul Rahman bin Nik Yaakub, Haji Ismail bin Haji Abdul Hamid Pontianak, Haji Abdul Rahman Sungai Budur, Haji Mohamad Nor bin Haji Ibrahim dan lain-lain yang pernah terlibat dengan kuliah-kuliah-kuliah ini. Begitu juga dengan Haji Yaakub Lorong Gajah Mati, Haji Ali Salahuddin Pulau Pisang dan Haji Yaakub Legor yang masih meneruskan kegiatan mereka sehingga ke zaman selepas perang dan sebelum merdeka.

b. Pengajian al-Qur'an

Kelas pengajian al-Qur'an mula diwujudkan pada 15hb. Ogos, 1917 dengan mandat yang diberikan oleh Majlis Agama Islam Kelantan kepada Imam Masjid Muhammadi waktu itu iaitu Haji Nik Mahmud bin Haji Nik Abdul Qadir serta dibantu oleh Haji Ahmad Hafiz. Mereka ditugaskan mengajar al-Qur'an 'berbalik' (pelajar terdiri dari

mereka yang sudah boleh membaca al-Qur'an tetapi datang untuk memperbaiki bacaannya dan mendalami pengajian).⁵⁸

Kelas al-Qur'an diadakan dua sesi iaitu pagi dan petang. Waktu pagi bermula jam 7.00 hingga 10.00 pagi dan waktu petang bermula 12.30 hingga 3.00 petang. Dalam tahun 1918, bilangan murid adalah seramai 67 orang dan yang betul-betul pandai seramai 9 orang, manakala pada tahun 1921 murid-muridnya berjumlah 62 orang, 37 orang dari negeri Kelantan dan 25 orang datang dari luar negeri Kelantan pada tahun itu seramai 4 orang.⁵⁹

Mulai 1 Mac 1924 jawatan guru Qur'an dikurangkan oleh MAIK. Oleh itu Haji Ahmad Hafiz meneruskan kelas pengajian al-Qur'an di madrasahnyanya sendiri. Antara murid-murid Haji Ahmad Hafiz ialah:-

1. Haji Abdullah Abbas Nasution, Tanjung Pauh, Jitra, Kedah
2. Haji Ahmad bin Othman, Kodiang, Kedah.
3. Haji Hashim, Singapura
4. Mat Chik, Imam Batu Rakit, Terengganu

58. Ismail Che Daud, 'Imam-Imam Masjid Muhammadi' dalam Pengasuh bilangan 537, Januari dan Februari 1995, hlm,29.

59. *Ibid*, hlm 29.

5. Haji Hussain Hafiz bin Abdul Samad, Umbai, Melaka
6. Haji Mat Litar bin Awang Kechik, Pulau Belacang, Kemumin, (Imam Masjid Puteh Terengganu)
7. Haji Yaakob bin Mohd Saleh, Kampung Nipah, Bachok.
8. Haji Ibrahim bin Abu Bakar, Imam Permatang Pasir, Bachok
9. Haji Idris bin Sulong, Perupok, Bachok
10. Haji Muhammad bin Abu Bakar Imam Kampung Baru, Mukim Gajah Mati, Sering
11. Haji Ismail bin Haji Muhammad
12. Haji Besar (Abdul Rahman) bin Haji Abdul Samad, Pengkalan Chengal, Bachok
13. Haji Nordin bin Haji Abdullah, Pengkalan Baru, Bachok.⁶⁰

Ramai lagi pelajar-pelajarnya yang tidak dicatat dalam Pengasuh sehingga kini kelas pengajian al-Qur'an di Masjid Muhammadi ini merupakan kegiatan ilmu yang diadakan secara tradisi sejak dahulu lagi. Sehingga kini seorang hafiz diberikan tugas khas oleh MAIK

60. Ismail Che Daud, Imam-Imam Masjid Muhammadi, dalam *Pengasuh* bil. 540 November 1995. hlm, 27.

menjadi guru al-Qur'an di masjid ini. Kebanyakan pelajar sekarang ini terdiri daripada penduduk sekitar Masjid Muhammadi. Mereka datang belajar kerana untuk membetulkan dari pembacaan dan tajwid.⁶¹

Kelas pengajian al-Qur'an merupakan aktiviti pembelajaran secara tradisi sejak turun temurun di negeri-negeri Pantai Timur terutama negeri Kelantan dan Terengganu. Ianya diadakan di surau-surau, masjid-masjid dan di rumah-rumah tok guru. Bagi masyarakat Pantai Timur, mereka yang tidak khatam al-Qur'an seolah-olah mereka tidak mempunyai asas dalam agama.

Di Kelantan, pondok-pondok memberi penekanan kepada murid-murid mempelajari kitab-kitab jawi dan Arab serta mempelajari al-Qur'an. Di negeri ini juga terdapat ramai guru-guru al-Qur'an yang termasyhur, antaranya:-

1. Haji Muhammad Amin bin Mat Diah, Kenali, Kota Bharu.
2. Haji Muhammad bin Lebai Ahmad, Pintu Geng, Kota Bharu.

61. Temubual dengan Ustaz Muhammad Mahmud pada 31hb. Januari, 1996.

3. Haji Nik Zainal Abidin bin Nik Ismail, Tok Konok, Atas Banggol, Kota Bharu
4. Haji Mahmud bin Othman, Pasir Mas
5. Haji Pak Muda Ahmad, Lemal, Pasir Mas
6. Haji Wan Mahmud, Tok Mesir, Lorong Gajah Mati, Kota Bharu
7. Muhammad bin Yunus, Telaga Bina, Kota Bharu
8. Haji Ahmad bin Ma'som, Pergau, Tanah Merah
9. Haji Yusuf bin Bulat, Kedondong, Kota Bharu
10. Haji Hassan bin Musa, Tumpat
11. Haji Fadil bin Haji Daud, Kenali, Kota Bharu
12. Hajjah Faridah binti Mat Saman, Pasir Mas
13. Haji Che Musa bin Mahmud, Pasir Mas
14. Haji Abdul Rahman bin Ngah, Lubuk Tapah, Pasir Mas
15. Haji Che' Omar bin Abdul Rahman, Kampung Bharu, Pasir Pekan, Tumpat.⁶²

c. Kegiatan Keilmuan di Masjid Muhammadi Sehingga Kini

Pada hari ini, Masjid Muhammadi berkedudukan sebagai 'Masjid Negeri' bagi negeri Kelantan Darul

62. Ismail Che Awang 'Sejarah Masuknya al-Qur'an ke Kelantan' dalam *Warisan Kelantan V*. Perbadanan Muzium Kelantan, Istana Jahar, Kota Bharu, Kelantan 1986. hlm. 82.

Naim. Sesuai dengan tarafnya, maka Masjid ini adalah sebagai induk kepada kegiatan-kegiatan keilmuan Islam di negeri ini.

Kegiatan-kegiatan keilmuan berjalan seperti kelas-kelas pengajian kitab, kelas al-Qur'an dan juga menjadi tempat rujukan dalam masalah hukum Fekah (bukan Fatwa) bagi orang-orang yang bertanya. Sehingga tahun 1970an kelas Tafakkuh berjalan sebagaimana sistem pondok di mana terdapat guru-guru tetap yang mengajar di serambi masjid atau di tiang-tiang masjid dalam bentuk halaqat mengikut bidang masing-masing. Di antara pelajaran yang diajar ialah Nahu, Tauhid, Fekah, Tafsir, Hadith, Balaghah dan sebagainya.⁶³

Di samping itu imam merupakan orang penting yang menjadi tempat rujukan orang ramai. Lantaran itu mereka yang memegang jawatan imam sangat di hormati oleh orang ramai.

Apabila sistem halaqat di Masjid Muhammadi di pindahkan ke Jame' Merbau al-Ismaili, maka sistem pengajian ala pondok di masjid tersebut telah berakhir.

63. Temubual dengan Ustaz Ismail bin Sayudina, Imam Besar Negeri Kelantan pada 30hb. Mei, 1995, di MAIK.

Maka kegiatan-kegiatan keilmuan yang di teruskan di Masjid Muhammadi sehingga sekarang ini lebih di kenali sebagai kuliah, seperti kuliah Maghrib, kuliah Subuh dan kuliah Jumaat. Tenaga pengajar secara sambilan yang dilantik oleh pihak Majlis Agama Islam Kelantan. Selain daripada bentuk-bentuk kuliah yang dinyatakan di atas diadakan juga program muzakarah-muzakarah ilmiah yang diadakan satu kali seminggu di mana pelajarannya wajib mendaftar sebagai pelajar tetap. Ianya di adakan pada setiap petang Jumaat mulai pukul 3.00 hingga 5.00 petang

Kelas Tajwid juga diadakan di masjid ini iaitu sebanyak dua kali seminggu. Kebanyakan pelajarannya terdiri daripada masyarakat sekitar bandar Kota Bharu dan juga di luar dari Jajahan Kota Bharu.

Kelas al-Qur'an pula diadakan pada tiap-tiap hari dan kebanyakan pelajarannya adalah penduduk di sekitar bandar Kota Bharu.

Di samping itu diadakan juga program Ihya' Ramadhan di sepanjang bulan Ramadhan- seperti diadakan majlis berbuka puasa, menyediakan makanan untuk berbuka dan bersahur untuk dua ratus orang, program Tadarus al-Qur'an dan program I'Tikaf di masjid.

Pihak Majlis Agama Islam Kelantan (MAIK) telah membuat kertas kerja untuk menghidupkan kembali sistem pondok di Masjid Muhammadi bagi memberi peluang kepada orang ramai untuk mengikuti program pengajian secara tetap di mana tenaga pengajarnya adalah bertugas sepenuh masa di situ. Walaubagaimanapun ini amat bergantung kepada keyakinan orang ramai terhadap sistem tersebut.⁶⁴

Sebagai kesimpulan, Masjid Muhammadi merupakan lambang kecemerlangan institusi pendidikan Islam di Kelantan yang berjaya melahirkan ulama'-ulama' berwibawa dalam setiap bidang keilmuan Islam selaras dengan gelaran Kelantan sebagai negeri Serambi Mekah.⁶⁵

C. Sekolah

Meskipun pondok masih merupakan institusi pengajian agama yang sangat berpengaruh pada tahun-tahun sebelum Perang Dunia Kedua, akan tetapi pengajian agama dalam bentuk persekolahan sudah mula dirintis seawal tahun 1917 Masehi lagi.

64. Temubual dengan Ustaz Ismail bin Sayudina, Imam Besar Negeri Kelantan, 30hb. Mei, 1995.

65. Temubual dengan Ustaz Ismail bin Sayudina, Imam Besar Negeri Kelantan, 30hb. Mei, 1995.

Walaupun begitu, sistem persekolahan ini tidak segera meluas dan jauh sekali untuk menandingi sistem pondok yang cukup dominan itu. Sehingga akhir dekad 1920an, sekolah-sekolah ini hanya wujud di Kota Bharu, Pasir Puteh dan Pasir Mas sahaja. Hanya terdapat sebuah sekolah sahaja bagi tiap-tiap satu jajahan. Pada tahun 1932 sebuah lagi sekolah di buka di Kota Bharu iaitu Madrasah Muhammadiyah khusus untuk pelajar-pelajar perempuan sahaja.⁶⁶

Kemucak daripada sistem persekolahan ini terjadi pada tahun 1937 apabila Majlis Agama Islam dan Adat istiadat Melayu Kelantan menubuhkan Madrasah Muhammadiyah (Arabiah). Sekolah ini yang pada mulanya bertempat di bahagian belakang bangunan pejabat lama Majlis Agama Islam Kelantan di Jalan Sultan Kota Bharu. Ianya bermula dengan dua kelas dan tujuh puluh lima orang pelajar serta tiga orang guru iaitu Syed Abu Bakar bin Abdullah bin Abdul Rahman al-Attas selaku Guru Besar, Haji Wan Mahmud Daud al-Makki dan Haji Wan Yusuf bin Haji Wan Hasan. Sekolah ini semakin berkembang menjelang Perang Dunia Kedua. Pada 1hb. Julai 1942, sekolah ini

66. Abdul Razak Muhammad, *Pelajaran Tata Rakyat Negeri Kelantan (1)*, penerbit al-Fitri, Lot 153/51, Jalan Bayan, Kota Bharu Kelantan, 1992, hlm. 39.

berpindah ke bangunan baru di Jalan Merbau, Kota Bharu dan bertukar nama kepada 'Jame' Merbau al-Ismaili' pada 5hb. Januari, 1956, sekolah ini bertukar nama lagi menjadi 'Ma'ahad Muhammadi'.⁶⁷

1. Sekolah-Sekolah Majlis Agama Islam Kelantan Antara Tahun 1940 Hingga 1960

Antara tahun 1940 hingga 1960an sekolah-sekolah agama melalui zaman kegemilangannya. Pertumbuhan pondok pada tahun-tahun selepas perang agak sederhana dan berkurangan. Kerana kekurangan tempat di sekolah-sekolah di bawah anjuran Majlis Agama Islam Kelantan, maka rakyat di kampung-kampung mendirikan 'sekolah-sekolah Agama Rakyat'. Di Kelantan, lepasan sekolah-sekolah agama rakyat akan menyambung pelajaran menengahnya di sekolah-sekolah agama milik Majlis Agama Islam Kelantan. Pertumbuhan pesat sekolah-sekolah agama ini berlaku di antara tahun-tahun selepas perang dengan tahun-tahun selepas merdeka.⁶⁸

Menjelang tahun 1945, terdapat sejumlah lapan buah sekolah agama di bawah Majlis. Sekolah-sekolah ini ialah

67. *Ibid*, hlm. 40.

68. Temubual dengan Abdul Razak bin Mahmud pada 7hb. April, 1995

Ma'ahad Muhammadi Lelaki, Ma'ahad Muhammadi Perempuan, Jami' Merbau al-Ismaili, Madrasah Ibrahimiah di Pasir Pekan, Madrasah Arabiah di Pasir Mas, Madrasah Ya'akubiah Nipah (Bachok) dan Madrasah Amir Indera Petra Beris Kubur Besar, Bachok. Setahun kemudian iaitu pada tahun 1946, angka ini bertambah kepada dua belas buah apabila empat buah sekolah lagi di buka. Sekolah-sekolah itu ialah Madrasah Darul Maarif Kedai Lalat, Madrasah Arabiah Pengkalan Chengal (Bachok) Sekolah Agama Gual Periok, dan Sekolah Agama Kampung Mujur (Bachok). Pada tahun 1974 pihak Majlis Agama Islam Kelantan menyerahkan sekolah-sekolah ini kepada kerajaan negeri Kelantan.

2. Sekolah-Sekolah Agama Rakyat

Di luar daripada sekolah-sekolah Majlis terdapat pula sekolah-sekolah agama yang di tubuhkan oleh rakyat di kampung-kampung dan bernaung ~~di~~ dibawah Majlis. Pertambahan sekolah-sekolah agama rakyat ini berlaku oleh kerana Majlis Agama Islam Kelantan tidak mampu menyediakan sepenuhnya keperluan-keperluan sekolah agama oleh kerana permintaan kepada sekolah-sekolah agama ini sangat tinggi, maka terpaksa sekolah-sekolah ini dibuka dan dibiayai sendiri oleh penduduk setempat. Sekolah-sekolah ini di kenali dengan nama 'Sekolah-Sekolah Agama Rakyat' di tubuhkan di merata tempat

dalam negeri Kelantan. Pada tahun 1968 terdapat sejumlah satu ratus lima puluh lapan buah sekolah seperti ini di seluruh Kelantan.⁶⁹

Walaupun ditubuhkan oleh rakyat, tetapi sekolah-sekolah ini dari segi peraturannya adalah dibawah kawalan Majlis Agama Islam Kelantan atas sifatnya sebagai badan tertinggi agama di negeri ini. Sekolah-sekolah ini yang diwajibkan mengikuti sistem serta kurikulum sekolah-sekolah agama Majlis adalah dikenali dengan nama sekolah-sekolah di bawah naungan Majlis. Semua guru-guru yang mengajar terdiri daripada pihak berkuasa Majlis Agama Islam Kelantan.

Diantara sekolah-sekolah agama rakyat yang besar yang pernah lahir di negeri Kelantan ialah Madrasah al-Naim Lil-Banat (Kota Bharu), Madrasah Saniah Lil-Banat (Pasir Puteh), Madrasah al-Tahzib, (Pasir Puteh), Madrasah Wataniah (Machang), Madrasah Yaakubiah (Lundang Kota Bharu), Madrasah al-Ihsan (Tanah Merah) dan Madrasah Taqaddum al-Ilmi (Ketereh, Kota Bharu).

69. Temubual dengan Abdul Razak bin Mahmud pada 7hb. Mei, 1995.

a. Ma'ahad Muhammadi

Penulis mengambil Ma'ahad Muhammadi sebagai contoh kepada sekolah sebagai institusi pendidikan Islam di Kelantan kerana ia merupakan sekolah contoh di negeri Kelantan yang begitu ramai melahirkan tokoh-tokoh ulama' dan pendidik. Sekolah ini juga telah melahirkan mufti-mufti seperti Yang Berbahagia Dato' Muhammad Che Wook, para pensyarah di pusat-pusat pengajian tinggi di seluruh Malaysia. Begitu juga melahirkan angkatan pengarang yang berwibawa seperti Yang Berbahagia Dato' Yusuf Zaki bin Haji Yaakub, Abdullah al-Qari' serta tokoh-tokoh pendidik, kemasyarakatan, politik yang sedang memainkan peranan dalam pembangunan negara dan ummah.⁷⁰

1) Penubuhan Ma'ahad Muhammadi

Apabila tertubuhnya Majlis Agama Islam dan Adat Istiadat Melayu Kelantan pada tahun 1915 Masehi bersamaan dengan tahun 1334 Hijriah yang mendapat cadangan daripada ulama' perintis negeri Kelantan iaitu Tok Kenali. Beliau pernah dilantik menjadi Ketua Pelajaran Agama bagi Majlis Agama Islam dan Adat Istiadat Melayu Kelantan serta Ketua Pengarang Pengasuh.

70. Temubual dengan Ustaz Abdullah al-Qari' pada 19hb. Mei, 1995

Dengan nasihat beliau dan lain-lain cendikiawan, wujudlah beberapa buah sekolah. Antaranya ialah Madrasah Muhammadiyah Aliran Melayu pada 5hb. Ogos 1917 di bawah tajaan Majlis Agama Islam dan Adat Istiadat Melayu Kelantan bertempat di bangunan Majlis sendiri di Jalan Raja, Kota Bharu. Urutan daripada perkembangan sekolah-sekolah waktu itu maka lahirlah sebuah sekolah di bawah Majlis dengan nama al-Madrasah al-Arabiah al-Muhammadi pada 1hb. April, 1937. Peringkat permulaannya pelajar adalah seramai tujuh puluh lima orang iaitu sebanyak dua kelas, tujuh orang guru termasuk Guru Besarnya iaitu Tuan Syed Abu Bakar bin Abdullah Abdul Rahman al-Attas yang berasal dari Johor.⁷¹

Memandangkan sambutan yang diberikan oleh masyarakat tempatan dan perkembangan pelajaran, pada 1hb. Julai, 1942 Ma'ahad Muhammadi dipindahkan ketempat baru iaitu di Merbau. Perpindahan ini membawa berlakunya penukaran nama dari al-Madrasah al-Arabiah al-Muhammadiyah Jami' Ismaili mengambil sempena nama Sultan Kelantan iaitu Sultan Ismail Ibn Marhum Sultan Muhammad IV.⁷²

-
71. Abdullah al-Qari' bin Haji Salleh, *Sejarah Ringkas al-Ma'ahad Muhammadi Lil Banin dalam Al-Hikmah*, Majalah Sanawiyyah Sekolah Menengah Agama (Arab) al-Ma'ahad al-Muhammadi lil Banin, Jalan Pengkalan Chepa, Kota Bharu, Kelantan, 1990, hlm 259.
 72. Arjuna atau Muhammad Noor bin Yunus, 'Sejarah Ringkas Ma'ahad Muhammadi Lelaki' Dalam *Obor*, Majallah Sanawiyyah Ma'ahad Muhammadi Lelaki, Kota Bharu, Kelantan, 1984, hlm. 15.

Dalam perkembangan seterusnya sekolah ini memang mendapat sambutan dari seluruh lapisan rakyat bagi memperolehi ilmu-ilmu Islam secara lebih mudah terutama di kalangan kanak-kanak, berbeza dengan sistem pondok waktu itu. Pada tahun 1948, sekolah ini telah berjaya mengadakan kelas Menengah Thanawi dan selanjutnya pada tahun 1957 sekolah ini telah berjaya mengadakan kelas menengah atas (Darjah Sembilan) antara pelajarnya ialah Ustaz Haji Abdul Rahman bin Salleh (Bekas Setiausaha bahagian peperiksaan Yayasan Islam Kelantan). Pada bulan November 1960, sijil tertinggi al-Ma'ahad (Kelas 9) telah diiktiraf oleh Universiti al-Azhar, Mesir di mana pelajar-pelajar lepasan dari Ma'ahad layak menyambung pelajaran tinggi di sana dalam berbagai bidang ilmu keagamaan.⁷³

Pada 9hb. Mei, 1964 Ma'ahad Muhammadi dirasmikan pembukaannya oleh al--Marhum Sultan Yahya Petra Ibn Al-Marhum Sultan Ibrahim. Pada 3hb. Januari, 1967 Ma'ahad telah bertukar wajah, hasil kesedaran umat Islam, sekolah ini mula menerima pelajar-pelajar wanita dari sekolah agama Arab di Jajahan. (Kemasukan Darjah Tujuh).⁷⁴

73. Abdullah al-Qari', *op.cit.*, 1990. hlm. 260.

74. *Ibid*, hlm. 260.

Tahun 1971 merupakan tahun bersejarah dalam perubahan sistem pendidikan di sekolah-sekolah agama Arab di Negeri Serambi Mekah ini. Ma'ahad telah mengadakan tingkatan peralihan hingga tingkatan enam atas dengan melaksanakan sistem serampang dua mata, iaitu satu aliran yang merupakan kepada pengajian agama dan bahasa pengantarnya Bahasa Arab, manakala satu aliran lagi mengarahkan kepada pengajian agama dan Sastera atau Sains yang bahasa pengantarnya Bahasa Melayu dan layak menyambung di pusat-pusat pengajian tinggi dalam negeri.⁷⁵

Pada tahun 1987 Ma'ahad telah berjaya menyambut ulang tahun kelima puluh penubuhannya. Semenjak Ma'ahad di tubuhkan pada tahun 1937 Masihi sehingga kini, sekolah ini telah silih berganti ditadbirkan oleh empat buah institusi iaitu:

- a) 1937 hingga 1974 di bawah Majlis Agama Islam dan Adat Istiadat Melayu Kelantan
- b) 1974 hingga 1979 di bawah kelolaan Jabatan Sekolah-Sekolah Agama (JASA)
- c) 1979 hingga 1982 di bawah kelolaan Yayasan Pelajaran Islam Kelantan (YPIN)

75. *Ibid.* hlm. 261.

- d) 1983 hingga 1990 di bawah kelolaan Yayasan Islam Kelantan. (YIK)

Sekolah⁷⁶ yang bersejarah ini di dalam perkembangannya telah mengalami beberapa perubahan nama dan tempat serta pentadbirannya, iaitu pada 1hb Julai 1942 dipindahkan dari bangunan Majlis Agama Islam dan Adat istiadat Melayu Kelantan ke Merbau dengan mengambil sempena nama kebawah Duli al-Sultan Ismail Ibn al-Marhum Sultan Muhammad ke empat. Pada 3hb Januari 1956, berikutan di buat bangunan tambahan di tempat yang sama dengan nama al-Ma'ahad al-Muhammadi (al-Qismu al-Arabi) mengambil sempena nama kebawah Duli Sultan Muhammad ke empat.⁷⁶

Pada 1hb. Julai 1982, berikutan daripada bilangan pelajar wanita telah begitu ramai dan perlunya pelajar-pelajar ini dididik secara berasingan sehubungan dengan itu Ma'ahad Muhammadi mula di bahagikan kepada dua bahagian, bahagian lelaki dan bahagian perempuan yang masing-masing mempunyai guru besarnya sendiri bertempat di bangunan yang sama.⁷⁷

76. *Ibid*, hlm. 261.

77. Abdullah bin Abdul Razak 'Sejarah Ringkas al-Ma'ahad al-Muhammadi Lil Banat' dalam *Al-Nur*, Sekolah Menengah Ugama (Arab) Kerajaan Kelantan Ma'ahad Muhammadi Lil Banat, Jalan Merbau, Kota Bharu, Kelantan, 1988, hlm 25.

Pada 6hb Januari, 1984, barulah kedua bahagian ini dipisahkan tempatnya, di mana bahagian lelaki dipindahkan ke Jalan Pengkalan Chepa iaitu pelajar-pelajar tingkatan lima, manakala tingkatan enam masih di tempat lama. Sehingga pada 1hb. Januari 1985, barulah kedua-duanya benar-benar berasingan tempat, tetapi bersatu dalam matlamat, waktu ini tingkatan enam dipindahkan ke bangunan sekolah Falahiah, Pasir Pekan, Kota Bharu. Sehingga 1hb Januari 1984, barulah mereka dipindahkan ke bangunan baru bangunan Ma'ahad Muhammadi Lelaki yang terletak di Batu 1 3/4 Jalan Pengkalan Chepa.

Demikianlah secara ringkas sejarah penubuhan Ma'ahad Muhammadi di negeri Kelantan yang merupakan sekolah tonggak kepada kemajuan pendidikan Islam di Negeri Kelantan. Begitu juga peranan yang dimainkan oleh guru-guru besar atau pengetua, serta guru-guru mereka begitu berdedikasi dalam menjaga nama baik sekolah dalam arena pendidikan di Negeri Kelantan khususnya dan Malaysia amnya. begitu juga tokoh ulama' pendidik period 1970an Ustaz Haji Hassan Bin Idris yang banyak memainkan peranan dan sumbangan terhadap perkembangan pendidikan Islam di Negeri Kelantan. Beliau berperanan mengubah sistem lama kepada sistem baru yang diselaraskan dengan perkembangan zaman dan

tuntutan semasa. Dengan sistem ini pelajar-pelajar Ma'ahad boleh membuat pilihan samada untuk menyambung pelajaran di universiti-universiti tempatan menerusi sijil S.R.P., S.P.M. atau S.T.P.M. atau untuk menyambung pelajaran ke Timur Tengah menerusi Sijil S.M.U. (Sijil Menengah Ugama) dan S.T.U. (Sijil Tinggi Ugama). Dengan lain perkataan pelajar-pelajar ini berjaya memperlengkapkan diri dengan tuntutan semasa sebagai intelektual muslim. Tidak ketinggalan peranan yang dimainkan oleh bekas-bekas Mufti Kerajaan Kelantan seperti Dato' Haji Muhammad Noor bin Ibrahim, Yang berbahagia Dato' Haji Ismail bin Yusuf dan yang Berbahagia Dato' Haji Muhammad Bin Che Wook (Beliau pernah menjadi Pengetua dan Pengerusi Lembaga Pengelola Kemajuan Ma'ahad).

2) Falsafah Pendidikan Sekolah Ma'had Muhamadi lelaki

Moto sekolah ini berdasarkan kepada ayat al-Qur'an sebagaimana Firman Allah:

Maksudnya:

"Nescaya Allah akan meninggikan orang-orang yang beriman diantara mu dan orang-orang yang diberi ilmu pengetahuan beberapa darjat."

(al-Mujadilah: ayat 11) 78. (a)

Falsafah pendidikan sekolah ini ialah suatu usaha berterusan kearah memperkembangkan potensi individu secara menyeluruh dan bersepadu untuk melahirkan insan yang seimbang dari segi akliah (Intelekt), akidah (Rohani), emosi dan jasmani berdasarkan kepada ajaran Islam. Usaha ini adalah bagi melahirkan muslim yang beriman, berakhlak mulia, berilmu pengetahuan dan beramal soleh dan layak berkhidmat untuk membangunkan masyarakat dan negara. 78. (b)

3) Huraian Kepada Falsafah Pendidikan Sekolah

Memperkembangkan Pontensi Individu, Bakat dan kebolehan yang dikurniakan oleh Allah kepada manusia meliputi aspek-aspek rohani, intelek, emosi dan jasmani. Bakat dan kebolehan ini perlu dipertingkatkan dan diubahsuai dengan matlamat hadis Rasulullah . Sabda Rasul s.a.w.

Maksudnya:

"Setiap bayi dilahirkan dalam keadaan fitrah maka ibu bapanyalah yang mencorakkan dia menjadi Yahudi, Nasrani atau Majusi."

(Riwayat : Muslim)

78. (b) 'Al-Hikmah', Majallah Sanawiyyah Ma'ahad Muhammadi Lelaki, Jalan Pengkalan Chepa, Kota Bharu, Kelantan, Darul Naim 1990, hlm, 3.

a) Insan Yang Seimbang

Iaitu manusia yang memiliki ciri-ciri kedamaian jiwa, syakhsiah yang tidak bercanggah di antara akal, rohani, jasmani, . begitu juga boleh mengimbangkan unsur-unsur akal, rohani dan jasmani secara serentak dan sentiasa terikat kepada akidah dan takwa kepada Allah.⁷⁹

b) Unsur Akliah

Unsur-unsur akliah mengambil kira aspek-aspek berikut iaitu hikmat ialah ilmu yang membawa kepada kebenaran, daya pemikiran yang logik, analisis dan kreatif serta ilmu yang bermanfaat.

c) Unsur Akidah dan Akhlak

Unsur-unsur akidah dan akhlak merangkumi perkara berikut iaitu keimanan kepada Allah, kepatuhan kepada ajaran Islam, penghayatan akhlak Islamiah dan berbakti serta berkorban kerana Allah.

d) Berdasarkan Ajaran Islam

Usaha kearah melahirkan insan mu'min yang seimbang dan bersepadu ini hendaklah berlandaskan kepada ajaran Allah dan sunnah Rasulullah. s.a.w.⁸⁰

79. *Ibid*, hlm. 4.

80. *Ibid*, hlm. 5.

4) Matlamat Pendidikan Sekolah

Berpandukan falsafah pendidikan di atas, maka matlamat pendidikan sekolah ini ialah ke arah melahirkan insan mukmin yang berilmu pengetahuan, berakhlak mulia, beramal soleh dan layak berkhidmat untuk membangunkan masyarakat dan negara iaitu insan yang memiliki dan mengamalkan ciri-ciri berikut:-

- a) Beriman dan taat kepada Allah
- b) Berilmu pengetahuan
- c) Berakhlak mulia
- d) Beramal soleh
- e) Berkhidmat untuk masyarakat dan negara
- f) Memiliki syakhsiah yang seimbang.⁸¹

Huraian Kepada Matlamat

a) Insan Mukmin

Manusia yang memiliki keimanan yang teguh terhadap akidah Islamiah dan berbangga dengan keimanan.

b) Berilmu Pengetahuan

Unsur-unsur pengetahuan yang dimaksudkan adalah meliputi ilmu agama dan ilmu-ilmu lain yang bermanfaat.

81. *Ibid*, hlm. 5.

c) Berakhlak Mulia

Memiliki tingkahlaku dan budipekerti mulia, berdisplin, kesopanan dan kesusilaan. Akhlak ini mestilah berteraskan kepada ajaran Islam.

d) Beramal Soleh

Beramal dengan ikhlas di atas landasan syariat Islam, mempunyai kelayakan, keazaman, kesanggupan dan kesediaan untuk membangunkan masyarakat dan negara dan menyertai dengan berkesan dalam kegiatan pembangunan negara kerana Allah.

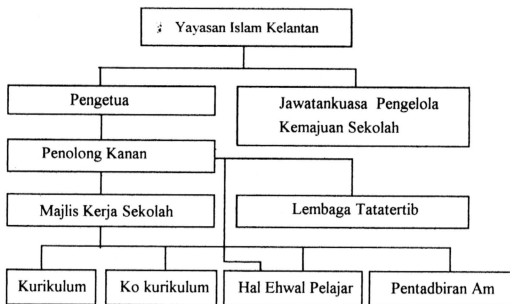
Bagi menjelaskan lagi pembahagian tugas lembaga-lembaga dalam organisasi Sekolah Ma'ahad Muhammadi lelaki, sila rujuk carta organisasi lembaga-lembaga berkenaan secara khusus seperti mana yang ditunjukkan dalam rajah 3, rajah 4, rajah 5 rajah 6 dan rajah 7.

5) Organisasi Sekolah Ma'ahad Muhammadi Lelaki

Sebagaimana yang telah dijelaskan oleh penulis sebelum ini sekolah ini mula dikelolakan oleh Yayasan Islam Kelantan mulai dari tahun 1983 hingga kini.

Mengikut organisasi sekolah ini ianya dikendalikan sepenuhnya oleh Yayasan Islam Kelantan baik dari segi

Rajah 1: Carta Organisasi Sekolah Ma'ahad Muhammadi Lelaki

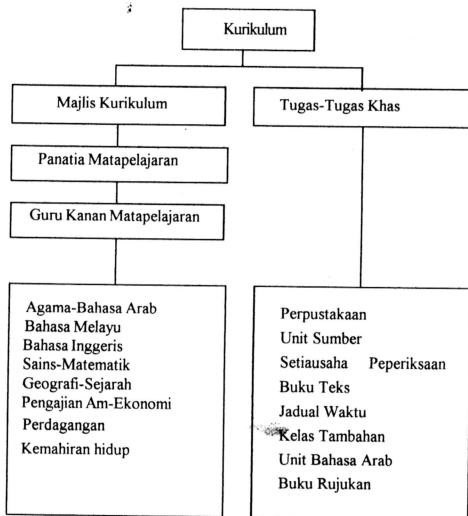
Sumber; Sekolah Ma'ahad Muhammadi Lelaki ; 1995

kewangan guru-guru, sukatan pelajaran serta peraturan-peraturan dan disiplin sekolah.

Pengetua

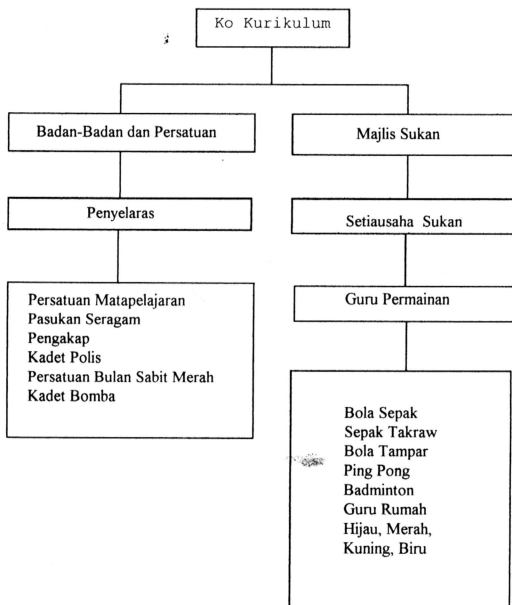
Mengikut hirarkinya pentadabiran sekolah ini diketuai oleh pengetua, jawatan pengetua dilantik oleh Yayasan Islam Kelantan. Pengetua adalah berperanan sebagai pengurus utama dalam semua urusan pentadbiran sekolah. Beliau juga sebagai pengerusi kepada jawatankuasa-jawatankuasa induk dalam pembangunan dan kemajuan sekolah.

Rajah 2 : Lembaga Kurikulum Ma'ahad Muhammadi Lelaki

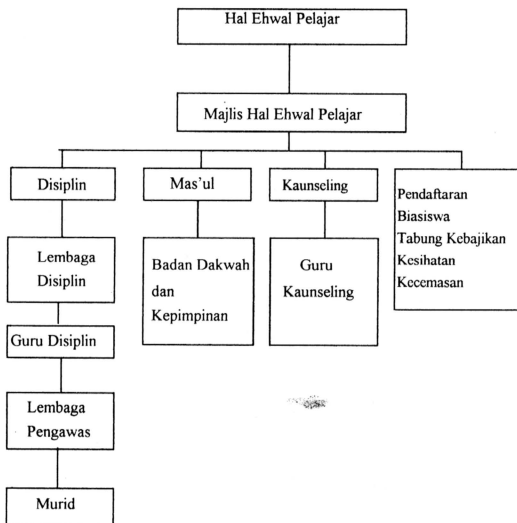
Sumber ; Sekolah Ma'ahad Muhammadi Lelaki ; 1995.

Rajah 3: Lembaga Kokurikulum Ma'ahad Muhammadi Lelaki

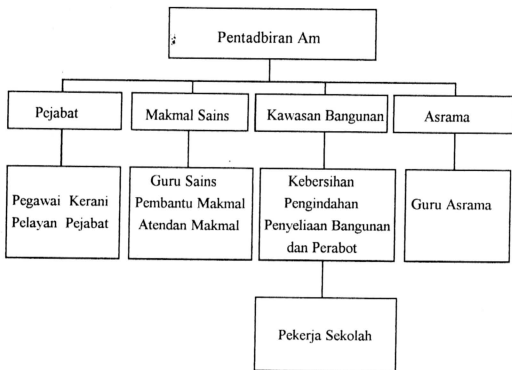
Sumber ; Sekolah Ma'ahad Muhammadi Lelaki ; 1995

Rajah 4 : Lembaga HEP Sekolah Ma'ahad Muhammadi Lelaki

Sumber ; Sekolah Ma'ahad Muhammadi Lelaki 1995

Rajah 5 : Organisasi Lembaga Pentadbiran Sekolah
Ma'ahad Muhammadi Lelaki

Sumber ; Ma'ahad Muhammadi Lelaki, 1995.

Seperti pengerusi Lembaga Tatatertib, Pengerusi Majlis Kerja Sekolah, juga sebagai Pengerusi Bahagian Hal Ehwal Pelajar.

Jawatankuasa Pengelola Kemajuan Sekolah

Jawatankuasa pengelola kemajuan sekolah merupakan badan yang berperanan sebagai penggerak pembangunan

sekolah samada dari sudut kemajuan akademik dan juga pembangunan infrastruktur dan juga fizikal sekolah. Jawatankuasa ini dilantik dalam mesyuarat tahunan Persatuan Ibubapa dan Guru di sekolah berkenaan. Mereka yang dilantik terdiri dari kalangan ibubapa yang mempunyai anak yang belajar di sekolah ini. Secara umumnya fungsi Jawatankuasa Pengelola Kemajuan Sekolah adalah sebagai penggerak pembangunan sekolah dalam semua hal.⁸²

Sebagai contoh Jawatankuasa Pengelola Kemajuan Sekolah 1990/1991 adalah seperti berikut :-

Pengerusi :

Haji Abu Bakar al-Ahmadi

Naib Pengerusi :

Haji Abdullah al-Qari' bin Haji Salleh

Setiausaha :

Haji Nik Abdul Kadir bin Haji Nik Muhammad

Bendahari :

Mariam binti Haji Ahmad

Ahli Jawatan Kuasa :

1. Haji Abdullah Rawi bin Haji Wan Ismail
2. Haji Nik Ismail bin Haji Nik Abdul Rahman
3. Haji Ismail bin Haji Che' Kob
4. Nik Abdul Rashid bin Nik Abdul Hamid.⁸³

82. Temubual dengan Ustaz Abdullah Al-Qari' pada 14hb. Mei, 1996.

83. Al-Hikmah, *op, cit.*, hlm.21.

Guru Penolong Kanan

Secara umumnya tugas guru penolong kanan ialah sebagai pembantu pengetua dan mentadbir pengurusan dan kemajuan sekolah. Guru penolong kanan berperanan mengambilalih tugas pengetua sewaktu ketiadaan pengetua. Beliau juga bertanggungjawab sebagai Naib Pengerusi dalam Lembaga Tatatertib, Naib Pengerusi Bahagian Hal Ehwal Pelajar dan juga Naib Pengerusi dalam Majlis Kerja Sekolah.

Majlis Kerja Sekolah

Majlis kerja sekolah merupakan badan induk kepada semua badan atau kegiatan-kegiatan samada yang bersifat ko kurikulum dan juga badan yang bergerak untuk pembangunan fizikal sekolah. Di bawah Majlis Kerja Sekolah terdapat Lembaga Kurikulum, ko kurikulum, Bahagian Hal Ehwal Pelajar dan Bahagian Pentadbiran Am. Semua majlis, badan atau kelab yang bertugas adalah dipengerusikan oleh pengetua, manakala naibnya adalah penolong kanan.

Di sini penulis membawa satu contoh senarai petugas Majlis Kerja Sekolah Ma'ahad Muhammadi Lelaki bagi sesi 1989/1990.

Pengetua

Haji Nik Abdul Kadir bin Haji Nik Muhammad
Penolong Kanan

Haji Abdul Rawi bin Haji Wan Ismail
Penolong Setiausaha

Muhammed bin Hussin Omar
Ahli Jawatankuasa

1. Abdullah al-Qari' bin Haji Salleh
2. Muhammad Noor bin Yunus
3. Mustaffa bin bin Haji Muhammad
4. Wan Sulaiman bin Wan Ibrahim
5. Omar bin Awang Ahmad
6. Mansor bin Yusuf
7. Ismail bin Abdullah
8. Ayub bin Yusuf
9. Abdul Razak bin Abdul Rahman
10. Hassan bin Daud
11. Syafei bin Zakaria
12. Yusuf bin Abdullah

Majlis Kurikulum

Setiausaha

Muhammad Noor bin Yusuf
Penolong Setiausaha

1. Mustaffa bin Haji Muhammad
2. Muhammad Zaid bin Zakaria

3. Zakaria bin Muhammad

Ahli Jawatankuasa :

- 1) Setiausaha Peperiksaan S.T.P. : Che Omar bin Awang⁸⁴ Ahmad
- 2) Setiausaha Peperiksaan S.T.U. : Zakaria bin Muhammad
- 3) Setiausaha Peperiksaan S.P.M. : Hassan bin Daud
- 4) Setiausaha Peperiksaan S.M.U. : Che Othman bin Che Ngah
- 4) Setiausaha Peperiksaan S. R.P. : Wan Ridhuan bin Wan Ahmad
- 5) Setiausaha Peperiksaan Tingkatan Dua : Haji Abdul Rahman bin Haji Awang
- 6) Setiausaha Peperiksaan Tingkatan Satu : Muhammad Ghazali bin Hassan
- 7) Setiausaha Peperiksaan Peralihan : Haji Abdul Halim bin Muhammad Noor.⁸⁴

Guru Kanan Matapelajaran (Ketua Panatia)

Bahasa Arab : Haji Ismail bin Abdullah

Bahasa Malaysia : Ayub bin Yusuf

84. *Ibid*, hlm. 30.

Bahasa Inggeris : Ahmad Fakri bin Haji AbdulRahman

Matematik : Tarmizi bin Said

Sains : Mustaffa bin Muhammad

Geografi : Abdul Razak bin Abdul Rahman

Sejarah : Arjuna @ Muhammad Noor bin Yunus

: Che Nawi bin Che Ali

Agama Islam : Wan Sulaiman bin Wan Ibrahim

: Wan Abdul Rahman bin Wan Ahmad

Pengajian Am : Wan Muhammad Nawi bin Wan Abdul

Hamid

Sastera Melayu : Che Omar bin Awang Ahmad

Tugas -Tugas Khas

Maktabah / Perpustakaan

- 1) Yusuf bin Abdullah
- 2) Haji Harun bin Sulaiman
- 3) Kamariah binti Muhammad Zain

Penasihat

- 1) Haji Abdullah al-Qari' bin Haji Salleh

Unit Sumber

- 1) Mansor bin Haji Yusuf
- 2) Nawi bin Ali
- 3) Tarmizi bin Mustaffa (Sesi Petang) ⁸⁵

85. Ibid, hlm. 32.

Pinjaman Buku Teks

- 1) Ahmad Zaki bin Haji Yahya
- 2) Raihanah binti Yunus
- 3) Muhammad bin Muhammad Kasim.

Jadual Waktu

- 1) Muhammad Noor bin Yunus
- 2) Muhammad Hussin bin Omar

Kelas Tambahan

- 1) Abdul Razak bin Abdul Rahman (Penyelaras)

Jawatankuasa Bilik Guru

- 1) Syafie bin Zakaria
- 2) Abdullah bin Zakaria
- 3) Wan Muhammad Nawi
- 4) Hasmah binti Ismail
- 5) Noriah binti Muhammad Zain
- 6) Kasmah binti Abdul Rahman
- 7) Fatimah binti Ismail

Ahli Jawatankuasa Unit Bahasa Arab

- 1) Muhammad Yusuf bin Muhammad
- Penolong Setiausaha
- 1) Zakaria bin Muhammad

Ahli Jawatankuasa Guru-guru matapelajaran Bahasa Arab
Ko Kurikulum

Setiausaha/Penyelaras

- 1) Abdul Razak bin Abdul Rahman

Badan Persatuan Dakwah Dan Latihan Islam

- 1) Muhammad Ariffin bin Daud
- 2) Haji Harun bin Sulaiman
- 3) Muhammad Ariffin bin Haji Abdullah
- 4) Muhammad bin Muhammad Kasim

Bahasa Arab

- 1) Haji Abdul Rahman Awang
- 2) Haji Muhammad Zain bin Abdul Rahman

Bahasa Malaysia

- 1) Syafei bin Zakaria

Bahasa Inggeris

- 1) Mansor bin Haji Yusuf

Geographi

- 1) Muhammad Nuruldin bin Abdul Rahman

Sejarah

- 1) Muhammad Zaki bin Haji Yahya

Matematik

- 1) Siti Aminah binti Haji Abdul Rahman
- 2) Kasmah binti Abdul Rahman

Sains

- 1) Wan Ridhuan bin Haji Wan Ahmad

Kelab Komputer

Setiausaha

- 1) Muhammad Hussin bin Omar

Ahli Jawatankuasa

- 1) Yusuf bin Abdullah
- 2) Azlan bin Muhammad Adhan
- 3) Raihanah binti Yunus

Nasyid, Tilawah al-Qur'an dan Tahfiz

- 1) Yahya bin Daud
- 2) Ghazali bin Muhammad Zain

Badan Seni

Seni Khat dan Seni Lukis

- 1) Ayub bin Yusuf
- 2) Mansor bin Haji Yusuf.

Badan Penerbitan Majalah Sekolah (Al-Hikmah)

Guru Pembimbing Badan Redaksi

1) Haji Abdullah al-Qari' bin Haji Salleh
Pembantu

- 1) Haji Muhammad Yusuf bin Muhammad
- 2) Muhammad bin Yusuf
- 3) Muhammad Izuddin bin Abdullah
- 4) Ayub bin Yusuf
- 5) Mansor bin Haji Yusuf
- 6) Ahmad Fakri bin Haji Abdul Rahman.⁸⁶

Pasukan Berpakaian Seragam

Kadet Polis

86. Ibid, hlm. 33.

- 1) Wan Abdul Rahman bin Haji Wan Ahmad
- 2) Mukhtar bin Daud

Pengakap

- 1) Wan Ridhuan bin Haji Wan Ahmad
- 2) Mat Hussin bin Omar
- 3) Ahmad Fakri bin Haji Abdul Rahman

Sukan

Setiausaha

- 1) Yusuf bin Muda

Penolong

- 1) Abdul karim bin Hussin

Bola Tampar

- 1) Ahmad Zaki bin Haji Yahya.⁸⁷

Sepak Takraw

- 1) Ariffin bin Ismail

Bola Sepak

- 1) Yusuf bin Muhammad

Ping Pong

- 1) Muhammad Syukri bin Yunus

Riadhah

- 1) Ahmad Fakri bin Haji Abdul Rahman
- 2) Muhammad Yusuf bin Abdullah
- 3) Muhammad Hussin bin Omar

87. *Ibid*, hlm. 34.

Kedai Sekolah

- 1) Muhammad Nuruddin bin Abdul Rahman
- 2) Haji Abdul Halim bin Muhammad Noor

Takwim Hijriah :

Setiausaha

- 1) Haji Nik Ismail bin Haji Nik Abdul

Bendahari

- 1) Siti Meriam binti Haji Ahmad

Hal Ehwal Pelajar

Lembaga Disiplin

Pengerusi: Pengetua

Naib: Penolong Kanan/ Penyelia Petang

Setiausaha:

Wan Sulaiman bin Wan Ibrahim (Guru Displin)

Ahli-Ahli:

- 1) Haji Abdul Rahman bin ~~Haji~~ Haji Awang (Peraturan Sekolah)
- 2) Abdullah bin Che Muhammad (Peraturan Sekolah)
- 3) Hasan bin Daud (Kebersihan)

Khidmat Nasihat (Kaunseling)

- 1) Haji Abdullah al-Qari' bin Haji Salleh
- 2) Muhammad bin Yusuf.

Pendaftaran Pelajar

- 1) Haji Abdul Halim bin Muhammad Noor
- 2) Muhammad Hussin bin Omar

Biasiswa dan Tabung Kebajikan

- 1) Mat Yaacub bin Haji Awang
- 2) Ibrahim bin Daud

Rumah Sewa

- 1) Arifffin bin Ismail
- 2) Muhammad Shukri bin Yunus
- 3) Tarmizi bin Said
- 4) Ghazali bin Hasan

Pentadbiran

Kerani:

- 1) Siti meriam binti Haji Ahmad
- 2) Haji Mukhtar bin Haji Ahmad

Pelayan Pejabat:

- 1) Ismail bin Abdul Kadir.

Pembantu Makmal:

Jaffar bin Hassan

Guru Makmal

Mustaffa bin Haji Muhammad

Penyelia Bangunan dan Peralatan Sekolah

- 1) Wan Muhammad bin Wan Taib
- 2) Azlan bin Muhammad Idhan
- 3) Ibrahim bin Hassan
- 4) Wan Idris bin Wan Mahmud
- 5) Wan Ismail bin Wan Mahmud.⁸⁸

88. *Ibid*, hlm. 34.

Pengindahan Persekitaran

Setiusaha: Hasan bin Daud

Ahli:

- 1) Ayub bin Yusuf
- 2) Syafei bin Zakaria
- 3) Abdul Razak bin Abdul Rahman
- 4) Haji Nik bin Ismail
- 5) Siti Aminah
- 6) Hasnah binti Ismail

Kebersihan

Ketua: Ibrahim bin Hasan

Penolong:

- 1) Siti Fatimah binti Ismail
- 2) Guru-Guru Tingkatan

Pekerja Am

- 1) Ibrahim bin Hasan
- 2) Wan Ismail bin Wan Mahmud
- 3) Wan Idris bin Wan Mahmud

Kantin

Penolong Kanan

Jawatankuasa Asrama

Guru Asrama: Rashid Yasin

Pengawas Asrama: Ismail bin Abdul Kadir.⁸⁹

89. *Ibid*, hlm. 34.

Ahli

- 1) Wan Sulaiman bin Wan Ibrahim
- 2) Muhammad Husin bin Omar
- 3) Hasan bin Daud
- 4) Siti Fatimah binti Ismail

Penyelaras Bilik Gerakan: Che Omar bin Awang Ahmad

Pengurus Komputer: (Pejabat) Ahmad Fakri bin Haji Abdul Rahman. ⁹⁰

Guru-Guru

Kedudukan guru-guru di sekolah ini terbahagi kepada tiga iaitu sebahagian besar adalah guru-guru di bawah Yayasan Islam Kelantan berikutnya ialah guru-guru yang dipinjamkan dari Kementerian Pendidikan Malaysia dan ada juga guru-guru bantuan dari Rabitah al-'Alam al-Islami. Secara umumnya guru-guru di bawah kelolaan Yayasan Islam Kelantan seramai 57 orang, guru-guru yang dipinjamkan oleh Kementerian Pendidikan seramai 22 orang dan guru bantuan dari Rabitah seorang.

Guru-guru adalah lepasan universiti-universiti dari Timur Tengah seperti lepasan dari Universiti al-

90. *Ibid*, hlm. 36.

Azhar, Universiti Baghdad, lepasan Pusat Pengajian Tinggi Nilam Puri dan universiti-universiti di Indonesia. Begitu juga guru-guru lepasan dari Universiti Malaya, Universiti Kebangsaan Malaysia dan ada juga guru-guru lepasan Maktab Perguruan di Malaysia.⁹¹

Kebanyakan guru-guru sekolah ini mempunyai semangat yang gigih, berdedikasi, mempunyai wawasan dan berusaha terus demi kejayaan pelajar.⁹²

Majlis Kerja Kurikulum

Majlis Kerja Kurikulum Ma'ahad Muhammadi Lelaki merupakan induk yang menyelaras dan mengendalikan pengajaran dan pembelajaran yang bermatlamatkan mencapai kemajuan dan prestasi cemerlang dalam arena pendidikan persekolahan dan peperiksaan. Tugasnya meliputi pengendalian peperiksaan penggal, peperiksaan percubaan anjuran Yayasan Islam Kelantan (iaitu S.T.U. dan S.M.U.). peperiksaan anjuran Kementerian Pendidikan Malaysia (S.R.P., S.P.M. dan S.T.P.M.), penyusunan dan penyediaan jadual-jadual tingkatan, guru dan peperiksaan dalaman, mengurus kelas tambahan dan perkara-perkara mengenai peningkatan

91. Temubual dengan Ustaz Nik Razi bin Nik Mat, Pemangku Pengetua Ma'ahad Muhammadi Lelaki pada 9hb. April, 1995.

92. Temubual dengan Ustaz Tajuddin bin Mamat Guru Penolong Kanan Ma'ahad Muhammadi Lelaki pada 9hb. April, 1995.

dan penilaian pencapaian pengajaran dan pembelajaran.

Pembelajaran Ma'ahad Muhammadi Lelaki memerlukan kecekapan dan ketekunan yang positif kerana pelajar-pelajar akan menduduki peperiksaan dan mengikuti pelajaran daripada sekolah di bawah Kementerian Pendidikan dan sistem persekolahan yang berlainan. Pelajar-pelajar akan menduduki dua bentuk peperiksaan, pertama peperiksaan anjuran Yayasan Islam Kelantan yang menggunakan Bahasa Arab sebagai bahasa pengantar, peperiksaan tersebut ialah Sijil Menengah Agama (S.M.U.) dan Sijil Tinggi U gama (S.T.U.). kedua-duanya ialah peperiksaan anjuran Kementerian Pendidikan Malaysia yang menggunakan Bahasa Malaysia sebagai bahasa pengantar yang terdiri dari peperiksaan Sijil Rendah Pelajaran (S.R.P.) Sijil Pelajaran Malaysia (S.P.M.) dan Sijil Tinggi Pelajaran Pelajaran Malaysia (S.T.P.M.).⁹³

Sistem pembelajaran di Ma'ahad Muhammadi Lelaki berlainan dengan pembelajaran di sekolah Kementerian Pendidikan Malaysia. Pelajar-pelajar yang tamat darjah enam di sekolah rendah, mesti mengikuti kelas peralihan selama satu tahun. Selepas itu akan menduduki tingkatan satu hingga ke tingkatan enam atas dengan menggunakan dua

93. Temubual dengan Ustaz Nik Razi bin Nik Mat, Pemangku Pengetua Ma'ahad Muhammadi lelaki pada 9hb. April, 1995.

bahasa pengantar iaitu Bahasa Arab dan Bahasa Malaysia. Semasa di tingkatan satu dan dua tidak ada peperiksaan, peperiksaan bulanan, penggal dan akhir tahun anjuran sekolah sendiri. Manakala pelajar yang menduduki tingkatan tiga akan menduduki peperiksaan Sijil Rendah Pelajaran (S.R.P.). Ditingkatan empat menduduki peperiksaan Sijil Menengah Ugama (S.M.U. pengantar Bahasa Arab) Sijil Pelajaran Malaysia (S.P.M.) Di tingkatan enam bawah menduduki peperiksaan Sijil Tinggi Ugama (S.T.U. pengantar Bahasa Arab) dan di tingkatan enam atas menduduki peperiksaan Sijil Tinggi pelajaran Malaysia (S.T.P.M.). Majlis ini dengan kerjasama Panitia Matapelajaran akan berusaha mengatasi masalah kelemahan pelajar dengan mengadakan kelas-kelas tambahan, mengadakan seminar peperiksaan serta program motivasi pelajar. Di samping itu juga bertanggungjawab mengurus dan mengendalikan program penyampaian hadiah tahunan kepada pelajar-pelajar terbaik.⁹⁴

Pada keseluruhannya pelajar-pelajar di sekolah ini terpaksa melipatgandakan tenaga dan fikirannya untuk menguasai dua peperiksaan iaitu Sijil Agama di bawah anjuran Yayasan Islam Kelantan (YIK) dan peperiksaan

94. Temubual dengan En. Mustapha bin Mohamed Setiausaha majlis kerja Kurikulum Ma'ahad Muhammadi lelaki pada 9hb. April, 1995.

dibawah anjuran Kementerian Pendidikan Malaysia iaitu S.P.M. dan S.T.P.M. Sebagaimana yang telah dijelaskan di atas.⁹⁵

Majlis Ko Kurikulum

Majlis Ko kurikulum terbahagi kepada tiga bahagian atau unit, iaitu:-

- 1) Sukan dan permainan
- 2) Persatuan dan kelab
- 3) Badan-badan beruniform

Setiap unit dikawal oleh seorang guru penyelaras serta ahli jawatankuasa. Kebanyakan kegiatan-kegiatan ko kurikulum diadakan pada hari minggu. Sekolah telah mewajibkan setiap pelajar hendaklah terlibat dalam dua kegiatan aktiviti ko kurikulum. Pelajar-pelajar yang terlibat sebagai ahli jawatankuasa dalam badan atau persatuan di sekolah akan dicatat kegiatannya di dalam sijil berhenti sekolah.

Adalah menjadi harapan pihak sekolah agar pelajar-pelajar yang aktif dalam kegiatan sukan, persatuan dan kelab serta badan-badan beruniform dapat menyambungkan

95. Temubual dengan En Mustapha bin Muhamed Setiausaha Majlis Kerja Kurikulum Ma'ahad Muhammadi lelaki pada 10hb, April, 1995.

bakat dan potensi yang ada pada mereka apabila tamat belajar dari sekolah ini dan menyambung pelajaran mereka di peringkat institusi pengajian tinggi.⁹⁶

D. Institusi Pengajian Tinggi

1. Pusat Pengajian Tinggi Islam Kelantan Nilam Puri

Perkembangan dan kemajuan pendidikan Islam di negeri Kelantan boleh dikatakan sampai kemuncaknya dengan penubuhan Pusat Pengajian Tinggi Islam Nilam Puri oleh Kerajaan Negeri Kelantan dalam tahun 1965 Masihi.

Cita-cita untuk menambahkan sebuah universiti Islam di Kelantan telah mulai berkobar dalam tahun 1963 Masihi dengan kegiatan dari sebuah badan kebajikan yang dianjurkan oleh Y.B. Datuk Haji Muhammad Nasir merangkap Timbalan Menteri Besar Kelantan pada ketika itu. Dalam hubungan ini Duli Yang Maha Mulia Sultan Kelantan telah bermurah hati mengurniakan Istana Nilam Puri di Jalan Kuala Krai sebagai bangunan Pusat Pengajian Tinggi Islam Nilam Puri.

a. Tujuan Penubuhan Pusat Pengajian Tinggi Islam Nilam Puri.

a) Menghidupkan pengajian Islam

96. Temubual dengan Ustaz Nik Razi bin Nik Mat, Pemangku Pengetua Ma'ahad Muhammadi Lelaki pada 9hb. April, 1995.

- b) Menjadi pendorong bagi perkembangan pengajian tinggi Islam di tanah air.
- c) Melahirkan angkatan terpelajar Islam dalam lapangan undang-undang dan perundangan Islam
- d) Menyediakan angkatan terpelajar bagi memenuhi jawatan-jawatan yang bercorak agama dan kemasyarakatan.
- e) Menyediakan peluang dan kemudahan bagi pelajar-pelajar menyambung pengajian khusus di luar negeri.
- f) Memberi peluang kepada pelajar-pelajar tingkatan menengah Arab sekarang melanjutkan pengajian mereka dengan mendapat beberapa kemudahan.

Pada 27 hb. Jun, 1965 Masehi, Kerajaan Negeri Kelantan telah menubuhkan suatu Jamaah Pengelola yang terdiri dari dua belas orang yang dipengerusikan oleh Menteri Besar. Pengetua Pusat Pengajian Tinggi Islam yang pertama ialah Ustaz Wan Hussain bin Wan Abdul Kadir yang dipinjamkan oleh Majlis Agama Islam Kelantan. Beliau berkelulusan M.A. dalam Fakulti Usuluddin, dari Universiti Al-Azhar dan B.A. dalam Fakulti Pendidikan dari Universiti Amerika, Kaherah.⁹⁷

97. Pusat Pengajian Tinggi Islam Di Istana Nilam Puri dalam *Majalah Kelantan*, terbitan 15 hb. Februari, 1966, Jilid I, Bil. I, hlm.3.

Sejarah Penubuhan Yayasan Pengajian Tinggi Islam Kelantan, Nilam Puri, (YPTIK) adalah Cita-cita mulia dan hasrat murni umat Islam untuk mewujudkan sebuah universiti Islam di negara ini telah lama wujud iaitu sejak Negara mencapai kemerdekaan lagi (1957). Ia merupakan sebuah universiti yang menyediakan segala jenis ilmu pengetahuan Islam dan ilmu-ilmu pengetahuan umum dengan berdisiplinkan Islam.

Setelah mendapat kepercayaan rakyat dalam pilihanraya umum tahun 1957 dan 1964, PAS telah menubuhkan sebuah kerajaan dan bermula dari saat itulah Kelantan telah diperintah oleh PAS. Sebagai memenuhi janjinya terhadap rakyat (sebelum memegang teraju pemerintahan), maka perhatian telah diberi kepada kemajuan pengajaran agama Islam, tempat beribadah, sekolah-sekolah serta kedudukan guru-guru agama dalam menggunakan wang negeri. Mulai saat itulah juga lahir usaha-usaha untuk mewujudkan sebuah PPTIK, biarpun dalam serba kekurangan tetapi sekurang-kurangnya ia dapat memenuhi sebahagian kecil daripada cita-cita rakyat negeri Kelantan.⁹⁸

98. Zalinah @ Zalina binti Ali, *Penubuhan Yayasan Pengajian Tinggi Islam Kelantan*, Jabatan Pengajian Islam Universiti Malaya, Kuala Lumpur, 1985/1986, hlm.32.

Hasrat dan cita-cita ini mendapat sambutan baik dari rakyat dan juga kerajaan Kelantan dalam tahun 1963, pelajar-pelajar Melayu di universiti Islam di Indonesia (yang bersatu dalam himpunan pelajar-pelajar Malaya di Indonesia) telah mengirinkan satu memorandum kepada Kerajaan Negeri Kelantan. Mereka mengesyorkan sebuah 'universiti Islam' dibentuk berdasarkan kepada universiti Islam yang sedia ada di Indonesia. Disebabkan oleh desakan dari setiap pihak maka pada 1965 ditubuhkan dengan nama Pusat Pengajian Tinggi Islam Nilam Puri oleh Kerajaan Negeri Kelantan.⁹⁹

Pengajiannya telah dimulakan pada 1hb. Oktober, 1965 dalam sebuah bilik di Istana Nilam Puri iaitu kira-kira 7 batu (12 Kilometer) daripada Kota Bharu, dalam kawasan seluas 15 ekar. Istana ini telah dihadiahkan oleh D.Y. M. al-Sultan Kelantan iaitu Kebawah Duli Yang Maha Mulia al-Sultan Yahya Petra Ibni Almarhum Sultan Ibrahim.

Bidang pengajian dimulai dengan sebuah fakulti sahaja iaitu kuliah al-Syariah Wal-Qanun dengan bilangan

99. Nik Mohamed bin Nik Mohd Salleh, Perkembangan Pendidikan atau Pengajian Islam di Negeri Kelantan dalam *Warisan Kelantan IV*, Perbadanan Muzium Negeri Kelantan, Istana Jahar, Kota Bharu Kelantan, 1985, hlm. 116.

pelajarnya seramai 34 orang, 3 orang pensyarah yang diperuntukkan dari Republik Arab Mesir dan 2 orang pensyarah sambilan.¹⁰⁰

b. Syarat-Syarat Kemasukan

Mana-mana calon yang ingin mengikuti kursus di YPTIK mestilah terdiri daripada mereka yang telah lulus pra-kuliah di yayasan tersebut atau pemegang salah satu daripada sijil-sijil berikut.

1. Sijil Thanawi Lembaga Peperiksaan Sekolah-Sekolah Agama Kelantan.
2. Sijil Thanawi Ma'ahad Muhammadi Kota Bharu, Kelantan.
3. Sijil Thanawi Madrasah Sultan Zainal Abidin, Terengganu.
4. Sijil Thanawi Kuliah Iqbal Wa al-Din, Pekan, Pahang.
5. Sijil Thanawi Ma'ahad Johor, Johor Bharu.
6. Sijil Tinggi Ma'ahad Mahmood Alor Star, Kedah.
7. Sijil Thanawi Madrasah Alawiah, Arau, Perlis.
8. Sijil Persatuan Sekolah-Sekolah Agama Selatan Thai.

100. Zalineeh @ Zalina Binti Ali, *op. cit.* hlm. 36.

9. Sijil Tinggi Ma'ahad Nahdhah al-Ulum, Yala, Thai.
10. Sijil Thanawi Madrasah al-Khairah Pokok Sena, Seberang Prai Utara.
11. Sijil Thanawi Lembaga Peperiksaan Jabatan Agama Selangor.¹⁰¹
12. Sijil Thanawi Madrasah Wak, Tanjong, Singapura.

Pengambilan pelajar-pelajar biasanya dibuat melalui dua cara, pertama diterima terus tanpa peperiksaan iaitu pelajar-pelajar dari mana-mana sekolah menengah Agama yang diiktiraf dan sijilnya diterima terus untuk memasuki tahun satu Universiti Azhar atau Kolej Islam Malaya. Cara kedua diterima menerusi satu peperiksaan iaitu pelajar-pelajar dari sekolah-sekolah yang sama tetapi sijilnya tidak diterima masuk ke tahun satu Universiti Azhar atau Kolej Islam Malaya.

Jangkamasa pengajian di fakulti ini memakan masa selama 4 tahun untuk mendapat Ijazah Sarjana Muda Yayasan. Pada permulaannya sistem pengajian adalah mengikut cara persekolahan iaitu pelajaran bermula pada pukul 8.00 pagi dan selesai pukul 1.00 tengahari. Tetapi

101. Buku Cenderamata Sambutan 10 Tahun Yayasan Pengajian Tinggi Islam Kelantan, Pustaka Aman Press Kota Bharu Kelantan, 1977, hlm. 36.

cara ini kemudiannya difikirkan tidak sesuai bagi pengajian di peringkat tinggi. Mulai tahun 1973 ianya diubah mengikut cara pengajian di universiti iaitu masa belajar bermula pada pukul 8.00 pagi hingga 6.00 petang dan pelajar-pelajar hanya memasuki kuliah 2 atau 3 jam sahaja setiap hari mengikut jadual masing-masing. Sistem ini dapat mengurangkan rasa jemu di kalangan pelajar-pelajar dan memberi peluang mereka menggunakan perpustakaan dengan lebih berkesan lagi.¹⁰²

Dari segi penggunaan bahasa pula, didapati matapelajaran umum disampaikan dalam bahasa Arab. Tetapi tidak dinafikan ada juga matapelajaran tertentu disampaikan dalam bahasa Melayu. Memandangkan kebanyakan daripada pelajar-pelajar masih lagi lemah dalam menguasai Bahasa Arab terutama bagi penuntut tahun satu maka sukar bagi mereka untuk mengikuti kuliah-kuliah, pensyarah-pensyarah terpaksa membaca nota-nota kuliah satu persatu untuk dicatat. Adakalanya nota-nota kuliah distensil dan disebarkan kepada pelajar-pelajar bagi mengatasi masalah kekurangan buku-buku teks serta bahan-bahan rujukan. Pelajar-pelajar boleh dikatakan bergantung seratus peratus kepada syarahan dan nota-nota yang diedarkan.¹⁰³

102. *Ibid*, hlm. 37.

103. *Ibid*, hlm. 38.

c. Falkulti Syariah dan Undang-Undang

Ia ditubuhkan selaras dengan penubuhan YPTIK pada tahun 1965. Ia ditubuhkan dengan tujuan menyediakan calon-calon yang benar-benar memahami syariat Islam daripada sumber yang asal melalui bahasa al-Qur'an dan mengeluarkan calon-calon yang berperibadi Islam serta mempunyai ilmu pengetahuan yang cukup dalam bidang syariah dan undang-undang dengan harapan mereka ini dapat menghadapi dan menolak segala cabaran serta keraguan yang timbul dari masa ke semasa. Malah ia juga diharapkan dapat menyediakan siswazah-siswazah yang berkelayakan bagi memenuhi jawatan-jawatan pentadbiran khususnya dalam bidang keagamaan. Di samping menyediakan calon-calon yang mampu menyambung pelajaran mereka di peringkat yang lebih tinggi.

d. Falkulti Usuluddin dan Kemasyarakatan

Tahun 1973 dan 1974 merupakan tahun ke 9 wujudnya YPTIK dan ia merupakan tahun perkembangan yang pesat sekali dalam sejarahnya. Ini dapat dibuktikan dari perkembangan di bidang keilmuannya. dalam tahun 1974 YPTIK telah membuka sebuah lagi Fakulti iaitu Fakulti Usuluddin dan Kemasyarakatan.

Fakulti ini ditubuhkan dengan tujuan untuk melahirkan golongan cerdik pandai Islam yang bekerja untuk menyebarkan akidah Islamiah yang betul dengan melengkapkan mereka dengan ilmu-ilmu moden. Di peringkat awal pengajian fakulti ini hanya mengambil kira-kira 69 orang pelajar sahaja dengan empat orang tenaga pengajar.¹⁰⁴

Kekurangan-kekurangan yang dialami oleh Yayasan dalam fakulti ini baik dari segi tenaga pengajar mahupun pelajar, maka dengan persetujuan yang diterima dari guru-guru yang ditugaskan untuk Fakulti Usuluddin dan Kemasyarakatan, pengajian di fakulti ini dimulakan dengan pengajian secara umum. Kursus-kursus yang bercorak jabatan sebagaimana dicadangkan dalam kertas kerja penubuhan itu terpaksa ditangguhkan perlaksanaannya

Dengan tertubuhnya Fakulti Usuluddin dan Kemasyarakatan pada tahun ini maka pihak YPTIK telah mengubah struktur pentadbiran dalam bidang akademiknya yang mana tahun ini telah dibentuk Jemaah Fakulti masing-masing.

Sebelum ini segala urusan yang kaitan dengan hal-hal akademik seperti urusan pengajian peperiksaan,

104. Ibid, hlm. 36.

penyelidikan dan pengurniaan ijazah-ijazah dan sijil-sijil diuruskan oleh lembaga akademik YPTIK, mengikut perubahan dibuat setiap fakulti hendaklah melantik dua orang wakilnya ke lembaga pengajian untuk tempoh dua tahun. Buat permulaannya Fakulti Usuluddin dan Kemasyarakatan melantik Ustaz Mahmud Zuhdi bin Haji Abdul Majid dan Ustaz Mohd Mahyuddin bin Haji Abdullah sebagai wakil Fakulti ke lembaga tersebut.¹⁰⁵

e. Perpustakaan

Memandangkan kepada kemajuan yang dialami oleh Yayasan terutamanya dalam bidang keilmuan dan sambutan yang ditunjukkan oleh pelajar-pelajar terhadap yayasan ini dari sehari kesehari semakin menggalakkan, maka sebagaimana pusat pengajian tinggi yang lain, Yayasan juga mempunyai perpustakaan sendiri.

Di awal penubuhan Yayasan iaitu pada tahun 1969, pihak Yayasan telah menyediakan hanya seorang sahaja kakitangan khas yang ditugaskan untuk mentadbirkan perpustakaan ini. Buat sementara waktu, perpustakaan ini menumpang di bangunan Istana Nilam Puri sahaja tetapi disebabkan tempat itu terlalu sempit, maka sebuah

105. Temubual dengan Ustaz Yahya Bin Haji Othman bekas Pensyarah YPTIK dan ADUN Banggol Judah pada 12hb. April, 1977.

bangunan baru telah dicadangkan. Menjelangnya tahun 1971 sebuah bangunan tiga tingkat telah dibina. Pada permulaannya perpustakaan ini mempunyai 8 orang kakitangan sahaja tetapi jumlah itu telah meningkat kepada 15 orang menjelang tahun 1985. Jumlah koleksi buku yang berdaftar sehingga 1974 adalah lebih daripada 8000 naskah termasuklah buku-buku Arab, Melayu dan Inggeris kebanyakannya adalah sumbangan dari negara Timur Tengah. Sehingga 1985 jumlah buku di perpustakaan YPTIK ialah kira-kira 26000 buah di mana pihak Yayasan tidak lagi mendapat bantuan daripada mana-mana negara Timur Tengah. Bahan bacaan adalah terdiri dari tiga bahagian semuanya iaitu bahan bacaan umum rak terbuka, kumpulan bertanda merah dan bahagian rujukan.¹⁰⁶

Bagi bahagian bacaan umum, ahli-ahli akademik atau kakitangan kanan Yayasan dibenarkan meminjam buku atau bahan bacaan sehingga enam buah dalam masa satu bulan, untuk kakitangan biasa dan pelajar dibenarkan meminjam empat buah buku untuk tempoh dua minggu. Manakala orang luar yang mendapat kebenaran menjadi ahli dikenakan bayaran sebanyak lima ringgit setahun dan mereka boleh menggunakan bahan-bahan di perpustakaan ini tetapi tidak di benarkan meminjam.

106. Zalinah @ Zalina Binti Ali. *op. cit.* hlm. 40.

Bahan bacaan yang bertanda merah dikatakan amat penting sekali bagi pelajar dan kakitangan kanan Yayasan kerana dengan bahan bacaan ini mereka boleh membuat rujukan. Bagi pelajar-pelajar, mereka dibenarkan meminjam dalam tempoh 2 jam sahaja. Manakala bagi kakitangan kanan pula dibenarkan meminjam sehingga dua hari. Keadaan ini dilaksanakan bagi membolehkan lebih ramai orang menggunakannya.

f. Asrama

Setelah siap bangunan baru untuk YPTIK, maka pengajian telah berpindah ke bangunan baru. Istana Nilam Puri kemudiannya telah dijadikan sebagai sebuah asrama untuk pelajar-pelajar perempuan sehingga tahun 1981. Dengan terbinanya dua buah bangunan asrama yang terletak di perkarangan Yayasan yang diberi nama Asrama Al-Malik Khalid, Istana Nilam Puri tidak lagi dijadikan sebagai asrama bahkan sekarang ini telah dijadikan sebagai tempat pengajian Bahasa Arab. Pelajar-pelajar pula ditempatkan di sebuah asrama yang berasingan yang diberi nama Asrama Uhud yang terletak berhadapan dengan bangunan YPTIK iaitu di halaman Yayasan Islam Kelantan (YIK).

Sebagaimana asrama-asrama lain, asrama ini juga mempunyai beberapa peraturan demi menjaga ketenteraman dan keselamatan penghuni-penghuninya. Memandangkan asrama

ini baru sahaja dibina dan penyediaan dari segi kakitangan asrama masih kurang, maka segala kerja dan tanggungjawab mengenai asrama bukan sahaja terletak ditangan penyelia sahaja, malah ia juga terletak diatas tanggungjawab pelajar yang menghuni di asrama itu sendiri. Keadaan ini berbeza dengan asrama-asrama di pusat pengajian tinggi yang lain di mana pekerja-pekerja disediakan oleh pihak asrama bagi menguruskan segala kerja-kerja asrama demi menjamin kesejahteraan penghuni-penghuninya.

g. YPTIK Sebagai Akademi Islam Universiti Malaya

Rancangan untuk mengambil YPTIK Nilam Puri sebagai sebahagian dari Universiti Malaya telah dicadangkan pada mulanya dalam tahun 1975 dan telah mendapat persetujuan pada dasarnya oleh Perdana Menteri Malaysia ketika itu iaitu Tun Abdul Razak. Dari persetujuan pada dasarnya itulah maka beberapa rundingan asas telah diadakan diantara pihak Yayasan, Kerajaan Malaysia, Kerajaan Negeri Kelantan dan Universiti Kebangsaan Malaysia.¹⁰⁷

Akhirnya dengan persetujuan Kerajaan Persekutuan dan Kerajaan Negeri Kelantan, Universiti Malaya telah mengambilalih YPTIK Nilam Puri-dan menjadikannya sebagai

107. Buku Panduan Akademi Islam, Universiti Malaya, tahun 1989/1990., Universiti Malaya, Lembah Pantai, 59100 Kuala Lumpur, hlm 1.

kampus cawangan UM di Kelantan. Kampus cawangan ini dinamakan sebagai Akademi Islam UM dan telah ditubuhkan secara rasmi pada lhb. April, 1981.

Tujuan sebenar Akademi Islam ditubuhkan adalah untuk memberi peluang kepada pelajar-pelajar yang berminat mempelajari agama Islam untuk melanjutkan pelajaran mereka dalam bidang agama Islam di peringkat universiti, di samping untuk melengkapkan siswazah Akademi Islam dengan matapelajaran lain seperti pendidikan, undang-undang, ekonomi, pentadbiran dan sebagainya bagi membolehkan mereka menyebarkan Islam kepada umum. Ia juga bertujuan untuk mengeluarkan siswazah yang berpengtahuan dan berjiwa Islam untuk menjadi pegawai tadbir, ahli pendidik, ahli penyelidik serta ahli profesional semoga mereka dapat menyumbangkan tenaga kepada pembangunan negara serta kemajuan masyarakat dengan penuh tanggungjawab dan menggalakkan serta menampung usaha penyelidikan mengenai agama Islam dengan tujuan menyebarkan dan memperkembangkan ajaran Islam.¹⁰⁸

Pada permulaan Akademi Islam ditubuhkan, ia hanya mempunyai dua buah fakulti sahaja iaitu Fakulti Syariah dan Fakulti Usuluddin tetapi menjelang sesi

108. Zalinah @ Zalina binti Ali, *op. cit.*, hlm. 75.

1981/1982 (mulai Jun 1981) tiga kursus telah ditawarkan seperti Pra Akademi (Kursus persediaan), Sarjana Muda Syariah dan Sarjana Muda Usuluddin kemudian diikuti pula pada sesi 1982/1983 satu lagi kursus baru telah ditawarkan iaitu Sarjana Muda Pendidikan Islam. Di samping Kursus Lulusan Ijazah juga turut ditawarkan antaranya ialah Sarjana Syariah, Sarjana Usuluddin dan Doktor Falsafah (Ph.D.)

''Akademi Islam Universiti Malaya (AIUM) telah ditubuhkan pada tahun 1981 hasil pengambilalihan Yayasan Pengajian Tinggi Islam Kelantan, (YPTIK) Nilam Puri, Kelantan. Ia mengandungi dua buah fakulti iaitu Fakulti Syariah dan Fakulti Usuluddin yang telah ditubuhkan di bawah statut XXXI 1981, di samping program Pendidikan Islam dan Pra Akademi Islam.'' ¹⁰⁹

Tempoh kursus bagi Ijazah Sarjana Muda Syariah, Ijazah Sarjana Muda Usuluddin dan Ijazah Sarjana Muda Pendidikan Islam ialah empat tahun, manakala kursus Pra Akademi pula selama satu atau dua tahun iaitu bergantung kepada kelayakan calon akademi. Pengajian yang

109. Pengenalan Ringkas Akademi Pengajian Islam dalam *Buku Cenderamata Seminar Pengajian Usuluddin* Anjuran Bahagian Pengajian Usuluddin, Akademi Pengajian Islam Universiti Malaya 4-6 Oktober, 1996, hlm.7

dijalankan di sini adalah mengikuti sistem semester, tiap-tiap satu tahun ada dua semester manakala tempoh untuk kursus sarjana ialah sekurang-kurangnya dua tahun bersamaan empat semester dan tempoh maksimum pengajian ialah lima tahun atau sepuluh semester. Peringkat pengajian Doktor Falsafah atau Ph.D ialah sekurang-kurangnya dua tahun Akademi bersamaan empat semester dan tempoh maksimum pengajian ialah tujuh tahun atau empat belas semester.¹¹⁰

Keperluan untuk kemasukan ke kursus-kursus yang akan ditawarkan oleh Akademi hendaklah sama dengan keperluan kemasukan ke universiti, iaitu seseorang calon mestilah mempunyai pelajaran asas seperti lulus dengan kepujian dalam Bahasa Malaysia dan sekurang-kurangnya lulus Bahasa Arab di dalam SPM atau setaraf dengannya. Keperluan untuk pelajaran tinggi, seseorang calon itu mestilah lulus matapelajaran Syariah di peringkat Prinsipal dalam peperiksaan STPM atau lulus sekurang-kurangnya Gred E dalam mata pelajaran Syariah di dalam peperiksaan STPM, lulus matapelajaran Usuluddin di peringkat Prinsipal dalam peperiksaan STPM atau lulus dengan sekurang-kurangnya Gred E dalam Usuluddin di peperiksaan STPM dan untuk keperluan dalam Sarjana Muda

110. Buku Cenderamata Seminar Pengajian Usuluddin, *op.cit.*, hlm. 10.

Pendidikan Islam, mestilah lulus matapelajaran Syariah atau Usuluddin di peringkat Prinsipal dalam peperiksaan STPM. Walau bagaimanapun keutamaan adalah diberi kepada calon-calon yang telah lulus STPM Bahasa Arab di peringkat Prinsipal atau yang setaraf dengannya. Kursus-kursus Akademi Islam Universiti Malaya adalah diajar dengan menggunakan bahasa pengantar dalam Bahasa Melayu, Bahasa Arab dan Bahasa Inggeris.¹¹¹

Memandangkan Akademi Islam ini adalah cawangan kepada Universiti Malaya, maka pentadbiran Akademi Islam ini terpaksa dibahagikan kepada dua bahagian. Sebahagian daripada kursus Akademi Islam dijalankan di Kuala Lumpur dan sebahagian lagi di Nilam Puri, keadaan ini melibatkan penempatan sebahagian daripada kakitangan dan pelajar di kampus UM Kuala Lumpur dan sebahagian lagi di Nilam Puri.

Laporan Lembaga Pengajian mengenai pengambilan alih YPTIK 1980 memperakui bahawa satu cawangan Kampus Universiti Malaya akan ditubuhkan di Jajahan Bachok Kelantan iaitu satu kawasan seluas lebih kurang 559 ekar di Mukim Repek dan Rusa. Ianya diperuntukkan untuk tapak kampus cawangan AIUM, manakala satu kawasan seluas enam

111. Kalender Tahunan Akademik Universiti Malaya 1987-1988, Universiti Malaya, Lembah Pantai 59100 Kuala Lumpur, hlm.165.

ekar dikhaskan untuk rumah rehat kakitangan Universiti Malaya. Namun pada tahun 1990 Kerajaan Malaysia melalui Kementerian Pendidikan telah membuat keputusan untuk tidak meneruskan pembinaan Kampus Akademi Islam di Kelantan.

h. Kesimpulan

Pada mulanya pusat pengajian ini dikenali dengan nama Pusat Pengajian Tinggi Islam Kelantan (PPTIK). Setelah Duli Yang Maha Mulia Sultan Kelantan meluluskan Enakmen 9/1968. maka dengan rasminya ia diisytiharkan sebagai Yayasan Pengajian Tinggi Islam Kelantan (YPTIK).

YPTIK bermula dengan sebuah fakulti sahaja iaitu Fakulti Syariah dan Undang-Undang. Memandangkan usia fakulti ini terlalu muda dan baru, maka penubuhannya juga adalah dalam serba kekurangan baik dari segi tenaga pengajar, bilangan pelajar-pelajar mahupun dari segi kelengkapan mengajar. Namun begitu, YPTIK dari masa kesemasa telah mengalami kemajuan dan perubahan yang begitu membanggakan. Menjelang tahun 1974, YPTIK telah membuka sebuah lagi fakulti iaitu Fakulti Usuluddin dan Kemasyarakatan. Perubahan kedua-dua buah fakulti ini membuktikan kepercayaan rakyat dan kerajaan tempatan terhadap sistem pelajaran, mutu serta kecekapan perjalanan pengajian ini.

Kemajuan dan kejayaan yang dicapai oleh YPTIK ini selaras dengan Pusat Pengajian Tinggi yang lain, keadaan ini menyebabkan pada tahun 1975, cadangan telah di buat untuk mengambil alih YPTIK sebagai sebahagian daripada Universiti Malaya. Ekoran daripada itu beberapa rundingan dasar telah diadakan diantara pihak Yayasan dengan pihak Universiti Malaya. Akhirnya pada lhb. April 1981, Universiti Malaya telah mengambil alih YPTIK dan menjadikannya Kampus cawangan Universiti Malaya di Kelantan Kampus ini dinamakan Akademi Islam Universiti Malaya (AIUM). ¹¹²

112. Buku Panduan Akademi Islam, Universiti Malaya, op. cit, hlm. 1.